

**UCHWAŁA NR LXIV/547/2023
RADY MIEJSKIEJ W DARŁOWIE**

z dnia 22 czerwca 2023 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Miasta Darłowo na lata 2023-2026"

Na podstawie art. 18ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2023 r. poz. 43 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 poz. 840), po uzyskaniu pozytywnej opinii Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie Delegatura w Koszalinie, Rada Miejska w Darłowie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji "Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Miasta Darłowo na lata 2023-2026,, - stanowiący załącznik graficzny do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Darłowo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Darłowie

Czesław Woźniak

Załącznik do uchwały Nr LXIV/547/2023
GMINA MIASTORady Miejskiej w Darłowie
z dnia 22 czerwca 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY MIASTO DARŁOWO 2023 - 2026

Spis treści

Spis treści	2
Wstęp	3
1. Słowniczek pojęć	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków	11
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanym na poziomie województwa i powiatu.....	16
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.	25
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).	25
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego..... Gminy Darłowo	33
5.2.1. Zarys historii miejscowości Darłowo	33
5.2.2. Zabytki nieruchome i propozycje do ujęcia w ewidencji gminnej	40
5.2.3. Zabytki nieruchome o dużym znaczeniu	41
5.2.4. Zabytki ruchome.....	77
5.2.5. Zabytki archeologiczne.....	81
Analiza szans i zagrożeń	87
6. Założenia programowe.....	89
8. Instrumentarium realizacji opieki nad zabytkami.....	96
8.1. Instrumenty prawne	96
8.2. Instrumenty finansowe	97
8.3. Instrumenty społeczne.....	97
9. Zasady oceny realizacji programu	97
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami i realizacja	98
11. Główne opracowania wykorzystane do przygotowania programu:.....	101

Wstęp

Konieczność wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 r.¹ Program sporządzany jest na okres 4 lat, z założeniem ewaluacji jego wykonania co 2 lata. Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami w gminie. Przeanalizowane zostały dokumenty strategiczne dotyczące zarówno województwa zachodniopomorskiego, jak i Gminy Miejskiej Darłowo w zakresie ochrony zabytków. Analiza zasobów kulturowych gminy pozwala wyznaczyć kierunki działań w obszarach zachowania dziedzictwa kulturowego. Po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków danego województwa, program przyjmowany jest przez Radę Gminy. Jego aktualizacja po 4 latach powinna wziąć pod uwagę dotychczasową realizację programu, zmieniające się warunki kulturowe, społeczne, gospodarcze i finansowe gminy oraz nowe uwarunkowania prawne.

¹ Na podstawie Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782

1. Słowniczek pojęć

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (...) w art. 3² użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) **zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchoma, jej części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) **zabytek ruchomy** – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu

² Tamże, s. 1 i następne.

zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) **badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) **badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) **historyczny zespół budowlany** – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) **krajobraz kulturowy** – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków według art. 4³ polega na działaniach, których celem jest:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

³ Tamże, s. 3.

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 87. ust. 2 przywołanej ustawy ustala dla wszystkich programów, w tym programów, gminnych następujące ogólne cele ochrony nad zabytkami:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, które eliminują sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania jest art. 87 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.[...] ⁴. Między innymi czytamy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

⁴Tamże, s. 37.

2. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

3. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

4. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Prawne regulacje dotyczące ochrony zabytków w Polsce odnajdujemy w następujących ustawach:

1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – zabytki, jako dobro kultury i element dziedzictwa narodowego, objęte są ochroną prawną;⁵

2) głównym akcie prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce – Ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami [...]⁶, w tym szczególnie w następujących jej artykułach:

Art. 6.⁷

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome, będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

⁵Konstytucja RP (...), art. 5, art. 6 ust. 1, art. 73 i art. 87

⁶Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. [...]

⁷Tamże, s. 3 i następne.

cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) zabytki ruchome, będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- b) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- c) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- d) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach [...]
- e) instrumentami muzycznymi,
- f) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- g) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

4) zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2.Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7.⁶

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- 3) parków kulturowych.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

7. Ewidencje, o których mowa w ust. 1, 2, 4 i 6, mogą zawierać dane osobowe obejmujące:

- 1) imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela lub użytkownika zabytku;
- 2) imię, nazwisko i podpis autora karty ewidencyjnej lub adresowej lub imię i nazwisko osoby, która wypełniła kartę ewidencyjną;
- 3) imię i nazwisko lub nazwę wykonawcy prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań archeologicznych przy zabytku.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Gminna ewidencja zabytków (GEZ) nie jest podniesiona do rangi formy ochrony wprost, ale faktycznie funkcjonuje jako taka poprzez:

- art. 7 pkt 4 ustawy łącznie z przepisami ustawy Prawo budowlane (art. 39 ust. 3) i ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (art. 53 ust. 4 pkt.2),
- obowiązek uwzględniania GEZ w programach opieki wojewódzkich, powiatowych i gminnych, które z kolei uwzględnia się przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego (art.21),
- obowiązek uwzględniania GEZ w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art.19.1). zgodnie z

ustawą z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw [...].

- art. 39 ust. 3 - w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Przepisy dotyczące ochrony nad zabytkami na poziomie krajowym znajdujemy także w następujących dokumentach szczegółowych:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym [...]
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane [...]
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. – Prawo ochrony środowiska [...]
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody [...]
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami [...]
- Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej [...]
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie [...]

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH⁸

Najważniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę:

- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego

⁸ Według Programu opieki nad zabytkami województwa zachodniopomorskiego[...]

i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz. U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik) - zobowiązuje do: ustanowienia „skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.

- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) -

16 stycznia 1992 r. - La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.

- Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja

(Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98) zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu (który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowani i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy - wyróżnienie przyznawane organom.

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz.

1585). Celami konwencji są między innymi ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów.

- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy - przyjęta 3 października 1985 roku w Granadzie. Weszła w życie 1 grudnia 1987 r. Przez Polskę została podpisana 18 marca 2010r. Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim. Dokument postuluje konieczność identyfikacji zasobów mających podlegać ochronie oraz tworzenia i wdrażania systemu ich ochrony. Sygnatariusze zobowiązują się do prowadzenia działań systemowych w celu zapewnienia ochrony i opieki nad dziedzictwem architektonicznym oraz przyjęcia zintegrowanej polityki konserwacji zabytków. Konwencja zakłada współdziałanie społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla rolę promocji dziedzictwa i rozwijania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków. Zobowiązuje również strony do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków.

- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego

(D.U. z 19 sierpnia 2011 poz.1018)

Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku. W Polsce Konwencja weszła w życie 16 sierpnia 2011 roku i stanowi obecnie jedyny akt prawa (międzynarodowego), na jakim można oprzeć budowę systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju. Konwencja przyjmuje za cele:

- ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup oraz jednostek,

- doprowadzenie na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym do wzrostu świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

- zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy w celu realizacji postanowień Konwencji. Konwencji zobowiązuje do podejmowania działań zapewniających ochronę dziedzictwa niematerialnego znajdującego się na terytorium sygnatariuszy, określenia i zdefiniowania jego elementy oraz sporządzenia rejestru niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Celem Konwencji jest objęcie ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego rozumianego wg UNESCO jako: „praktyki, wyobrażenie, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”. Dziedzictwo niematerialne poprzez stałe odtwarzanie jest przekazywane z pokolenia na pokolenie, przyczyniając się do wzrostu poczucia własnej tożsamości oraz poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

**- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE
(Infrastructure for Spatial Information in Europe)**

- w ustawie *o infrastrukturze informacji przestrzennej* z dnia 4 marca 2010 r., która to weszła w życie 7 czerwca 2010 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany (art. 3, pkt. 7c) jako organ wiodący i współodpowiedzialny, wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie tematu danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomych w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE. Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia, oraz darmowego dostępu, danych stanowiących rejestr publiczny (wraz ze zdefiniowaniem ograniczeń dostępu do tych danych, jeśli wymaga tego interes Państwa). Założenia dyrektywy

określają sposób w jaki dane te będą organizowane - ze szczególnym naciskiem na brak powielania kompetencji poszczególnych jednostek administracji publicznej w zakresie pozyskiwania tych danych, a w efekcie optymalizacji wydatków ponoszonych przez podatnika na tworzenie zbiorów cyfrowych odzwierciedlających stan rejestrów publicznych.

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019-2022**

(Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie "Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022")

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Głównym celem jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. W ramach programu będą realizowane m.in. następujące zadania:

- szkolenia dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego i pracowników służb konserwatorskich, m. in. w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej, którego podstawowym celem będzie dostarczanie wiedzy dotyczącej zasad konserwacji zabytków drewnianych właścicielom, opiekunom a rzemieślnikom zaangażowanym w opiekę nad tego rodzaju obiektami,
- podniesienie bezpieczeństwa zabytków poprzez współpracę z właściwymi służbami jak Policja,
- kampanię społeczno-edukacyjną w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Głównym realizatorem programu jest państwowa instytucja kultury Narodowy Instytut Dziedzictwa. Cel główny Programu [...] 2019-2022 to:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel główny podzielono na cele szczegółowe według tabeli poniżej.

<u>Cel szczegółowy 1</u>	<u>Cel szczegółowy 2</u>	<u>Cel szczegółowy 3</u>
Optimalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego
Kierunki działania	Kierunki działania	Kierunki działania
1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. 2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.	1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami. 2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.	1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości. 2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Dokumenty na poziomie krajowym dotyczące opieki i ochrony nad zabytkami w sposób ogólny wyznaczają kierunki działań programu gminnego. Podobnie te na poziomie hierarchicznie niższym (wojewódzkim). Program opieki nad zabytkami dla Gminy Gmina Miasto Darłowo 2023-2026 został sporządzony w nawiązaniu do głównych założeń tych dokumentów.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

W procesie zarządzania rozwojem regionalnym Gmina Miasto Darłowo kieruje się wytycznymi zawartymi w wojewódzkich dokumentach strategicznych i programowych na poziomie województwa, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla rozwoju województwa. Do najważniejszych dokumentów na poziomie województwa należą:

- **Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego** (Uchwała nr XVII/214/20 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 24 czerwca 2020 r. po przeprowadzeniu procedury zmiany planu z 2010 r.)

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego jest opracowaniem o charakterze regionalnym, stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań. Dzięki zintegrowanemu systemowi planowania zapewniona jest odpowiednia korelacja planu z koncepcją przestrzennego zagospodarowania kraju oraz ze strategią rozwoju województwa.

Plan określa uwarunkowania i kierunki rozwoju województwa w zakresie:

- organizacji struktury przestrzennej, w tym podstawowych elementów sieci osadniczej,
- infrastruktury społecznej i technicznej,
- ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

W Planie[...] znajdujemy odniesienia do zabytków z terenu Darłowa (między innymi wspomniany jest kościół i zamek w Darłowie). Zawiera on także interesującą diagnozę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego i definiuje obszary problemowe dla województwa. Na uwagę zasługują opisy charakteryzujące krajobraz kulturowy województwa.

Większość miast województwa, jak wskazuje PZPWZ, posiada średniowieczne metryki (XIII-XV wiek) i układy przestrzenne wywodzące się z czasów lokacji. W planach miast wyróżnia się: centralny rynek z ratuszem, położony w sąsiedztwie kościoła miejskiego oraz regularne kwartały z zabudową mieszczańską. Zachowane obiekty architektoniczne tego okresu w województwie to mury obronne lub ich fragmenty, budowle sakralne, nieliczne ratusze.

Wsie o metryce średniowiecznej, o rozpoznawalnych układach lokacyjnych placowych (okolnicowych, owalnicowych) i ulicowych, z zabudową zagrodową z XIX wieku zachowały się dość licznie, tworząc dzisiaj układy ruralistyczne w większości objęte ochroną konserwatorską[...].

Dwory i pałace sytuowane były otoczeniu parków i zabudowań folwarcznych, dzisiaj wpisane są w krajobraz wielu wsi. Najliczniej zachowały się neostylowe budowle XIX wieczne, ale występują też starsze rezydencje.

Parki typu krajobrazowego z XIX wieku zakładane w otoczeniu rezydencji. W województwie występują też parki o elementach układu XVIII-wiecznego.

Ważnymi obiektami, świadkami epoki, były cmentarze, które lokowano aż do XIX wieku wokół kościołów. W późniejszym okresie lokalizowano je poza zabudowaniami. Zakładane były cmentarze wyznaniowe, komunalne i rodowe. Większość zabytkowych cmentarzy na Pomorzu Zachodnim należała do gmin luterańskich, część do gmin żydowskich, nieliczne do innych wyznań. Z okresu wojen pozostały cmentarze wojenne i przyszpitalne. Na większości cmentarzy nie zachowały się nagrobki [...]. Rozwój przemysłu w XIX wieku pozostawił na terenie województwa wiele obiektów klasyfikowanych dzisiaj jako zabytki techniki (np. zabudowa portowa w Darłowie, spichlerze, młyn).

W Planie [...] zostały zdefiniowane obszary problemowe z zakresu ochrony dziedzictwa na terenie województwa.

Wskazać należy, że do zadań polityki przestrzennej PZP województwa w dziedzinie ochrony zabytków należy między innymi:

- a) ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej,
- b) ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości – nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej lub artystycznej,
- c) wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym,
- d) unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo,
- e) stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamy dla tradycji miejsca, których podtrzymywanie jest racjonalne np.: targowe w śródmieściach miast średniowiecznych, rybołówstwo na wybrzeżu i rybactwo,

f) eksponowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych, w szczególności zabytków rangi światowej, europejskiej i krajowej oraz wybitnych dóbr kultury współczesnej,

g) komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy – uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość.

W związku z tym, w gminnych dokumentach planistycznych należy zidentyfikować istniejące i potencjalne konflikty funkcjonalno-przestrzenne związane z ochroną walorów kulturowych.

- **Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030**

(Uchwała nr XLII/482/10 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 22 czerwca 2010 roku)

Strategia[...] jest dokumentem o charakterze programowym na poziomie województwa dotyczącym ogólnych zagadnień rozwoju regionu. Jednym z jej założeń jest poprawa zarządzania przestrzenią, a także optymalne wykorzystanie zasobów regionalnych (przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych i gospodarczych) dla zapewnienia rozwoju regionu i wysokiej jakości życia mieszkańców. W Strategii [...] nie wskazano konkretnych zadań związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Darłowo. W poprzedniej Strategii [...]. W sposób ogólny nawiązano do niewystarczającego dostępu do kultury na terenach wiejskich w odniesieniu do województwa i przedstawiono opis rodzaju zabytków na terenie województwa z ogólnym wskazaniem na zły stan zachowania części obiektów dziedzictwa kulturowego, niskich nakładów na rewitalizację i słabo rozwiniętej bazy turystycznej regionu. Obecna Strategia [...] kwestie zabytków traktuje jako dziedzictwo regionu mogące przyczynić się do rozwoju turystyki i wzrostu gospodarczego województwa. Planowane działania w obszarach problemowych określono w formie kilku celów strategicznych uszczegółowionych celami kierunkowymi.

Na uwagę zasługuje cel kierunkowy 2.2:

Wzmocnienie gospodarki wykorzystującej naturalne potencjały regionu.

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024** (Uchwała nr XXIX/338/21 SEJMIKU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO z dnia 28 października 2021 r.)

Wojewódzki Program [...] jest również dokumentem o charakterze programowym na poziomie województwa jednak dotyczącym tylko zagadnień dziedzictwa kulturowego województwa. Dokument zawiera ogólną charakterystykę zabytków z terenu województwa zachodniopomorskiego i cele, które wskazuje jako priorytetowe do realizacji przez organy decyzyjne na poziomie województwa. Poszczególne cele podzielone są na zadania. Program opieki nad zabytkami Gminy Miasto Darłowo nawiązuje w wielu aspektach do tych założeń.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami dla Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024 zawiera ogólny opis bogactwa kulturowego dziedzictwa województwa, zarówno zagadnień kontekstu historycznego, zachowanego materialnego dziedzictwa, jego mocnych i słabych stron, uwarunkowań prawnych i finansowych, ale głównie wytycza cele strategiczne i określa zadania opieki nad zabytkami w perspektywie 4 lat.

Sieć osadnicza regionu wykazuje duże zróżnicowanie, na co wskazuje analiza materiałów kartograficznych odnoszących się do Pomorza Zachodniego. Jest ona zdecydowanie intensywniejsza w części południowo-zachodniej i w pasie nadmorskim, a słabsza po stronie wschodniej. Dotyczy to zarówno odległości pomiędzy poszczególnymi ośrodkami urbanistycznymi czy ruralistycznymi, jak i wielkości tych ośrodków oraz stopniem rozczłonkowania sieci drożnej. Większość spośród 64 miast województwa ma metrykę średniowieczną (proces nadawania praw miejskich trwał głównie od drugiej połowy XIII w. po wiek XIV). Wiele układów urbanistycznych zachowało czytelne cechy pierwotnego rozplanowania. Część z nich posiada jeszcze cechy walorów obronnych w formie naturalnej lokalizacji, a część pierwotne granice wyznaczone przebiegiem murów obronnych. W

rozplanowaniu miast historycznych czytelne są średniowieczne podziały oparte na szachownicowym przebiegu ulic z wyznaczonymi kwartałami zwartej zabudowy mieszkalnej. Stałymi elementami kształtowania układów urbanistycznych były m.in.: centralnie zlokalizowany rynek z ratuszem, ulokowany w sąsiedztwie kościoła, czasem dodatkowy plac targowy.

Program [...] wskazuje, że miastem o czytelnym, w całości lub części, średniowiecznym rozplanowaniu i zachowanymi zespołami historycznej zabudowy jest Darłowo – na obszarze starego miasta z takimi dominantami jak zamek książęcy, gotycka fara, kaplica Św. Gertrudy i Brama Kamienna.

Ciekawa jest również, ujęta w Programie [...], analiza ogólna zabudowy historycznej w województwie, której przykłady znajdujemy także w Darłowie⁹. Do najciekawszych grup obiektów zabytkowych należą:

- **Architektura sakralna**, stanowiąca jeden z najstarszych i najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego miast i wsi Pomorza Zachodniego.[...].. W ośrodkach miejskich powstawały kościoły parafialne, z farą usytuowaną najczęściej w pobliżu rynku. Budowano również kaplice szpitalne, założenia zakonne - lokowane z reguły poza murami miejskimi. Okazałe pomorskie fary – kamienne lub ceglane – to trzynawowe obiekty halowe, pseudobazyliki lub bazyliki z wyodrębnionymi prezbiteriami i wysokimi wieżami, będące dominantami architektonicznymi w krajobrazie miast. Za najcenniejsze świątynie miejskie uznaje się średniowieczne: romańsko-gotycką katedrę w Kamieniu Pomorskim, gotyckie kolegiaty w Myśliborzu i Kołobrzegu, a także fary w Szczecinie, Stargardzie, Goleniowie, Trzebiatowie, Gryficach, Pyrzycach, Gryfinie, Chojnie, Choszcznie, Białogardzie, Koszalinie, Reczu, Sławnie i **Darłowie**.

- **Zamki książęce, rycerskie i zakonne** jako jedne z najstarszych i najcenniejszych zabytków województwa zachodniopomorskiego. Do czasów współczesnych przetrwały tylko nieliczne, w większości przebudowane lub jedynie w formie ruin. Spośród średniowiecznych zamków żaden nie zachował swej pierwotnej formy i towarzyszących umocnień w postaci fos, wałów,

⁹ Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego

mostów. Najlepiej zachowany jest Zamek Książąt Pomorskich w **Darłowie**, z murami obronnymi, wieżą i skrzydłem mieszkalnym.

- **Ratusze**, zlokalizowane przeważnie są w centrach staromiejskich, w obrębie rynków czy placów jako obiekty wolnostojące, wydzielone ze zwartej zabudowy. Część tych budynków ma bardzo odległą średniowieczną metrykę – np. ratusze z Chojny i Kamienia Pomorskiego pochodzą z połowy XIV wieku. W krajobrazie kulturowym miast są również ratusze późniejsze; m.in. w Nowym Warpnie (jedyne w województwie ratusz ryglowy) z 1697 roku, **Darłowie** z 1725 roku, Myśliborzu z 1772 roku, Kołobrzegu z lat 1829-1832, Szczecinie (tzw. Czerwony Ratusz) z lat 1875-1879, Wałczu z 1890 roku. Powojenne renowacje przywróciły najstarszym ratuszom pierwotne, średniowieczne formy fasad. Pełnią one współcześnie rolę siedzib władz miejskich lub innych instytucji publicznych.

- **Zabytkowe kompleksy budynków i urzędzeń stoczniowych**, które zachowały się w obrębie stoczni Szczecina, Świnoujścia i - w mniejszym stopniu - **Darłowa**. Poza Szczecinem przetrwały także w niektórych miejscowościach fontanny na rynkach, np. w Barlinku (proj. Knut Ackermann), **Darłowie** (proj. Wilhelm Gross) oraz przed pałacem w Pstrowicach (gm. Pyrzyce). Program [...] wskazuje także, że części historyczne zabudowy mieszkalnej niektórych miast regionu charakteryzują się wysokim i wybitnym poziomem architektonicznym, wyrażonym w kompozycji, zastosowaniu detalu, formach stolarki okiennej i drzwiowej. Za szczególnie cenną należy uznać historyczną zabudowę przyrynkową w **Darłowie**.

- **Parki, ogrody i cmentarze** jako jedne z najliczniejszych grup zabytków zieleni komponowanej. Parki w większości związane są założeniami dworsko-folwarcznymi, tworząc wraz z nimi wnętrza architektoniczno-krajobrazowe, niejednokrotnie o unikalnej wartości. Do połowy XIX w. nekropolie wiejskie, którym towarzyszyła zieleń obrzeżna, zlokalizowane były przy kościołach.

W późniejszym okresie cmentarze wytyczano poza obszarem zwartej zabudowy. W krajobrazie tworzyły one małe układy zieleni wysokiej, często z nasadzeniami alejowymi. Współcześnie znaczna część nekropolii nie pełni funkcji grzebalnej, ale pozostała czytelnym elementem przestrzeni kulturowej. Cmentarze na terenie Pomorza Zachodniego związane były

w zdecydowanej większości z luterańskim obrządkiem religijnym, bardzo rzadko z kalwińskim. Można jeszcze dziś odnaleźć cmentarze rodowe, zlokalizowane najczęściej w obrębie parków dworskich lub lasów. Są również nieliczne cmentarze wojenne (np. z czasów wojny prusko-francuskiej czy obu wojen światowych), przyszpitalne czy kryjące szczątki ofiar pomorów. Cennym, choć współcześnie zagrożonym, elementem krajobrazu kulturowego jest zieleń przydrożna, niekiedy nasadzana w XVIII lub XIX wieku, (np. aleje wzdłuż ul. Traugutta czy ul. Zielonej w Darłowie - uwaga autora).

Poza tym Program [...] wskazuje, że w granicach województwa zachodniopomorskiego znajduje się siedem latarni morskich (Jarosławiec gm. Postomino, **Darłówek gm. M. Darłowo**, Gąski gm. Mielno, Kołobrzeg, Niechorze gm. Rewal, Wisetka gm. Wolin, Świnoujście-Warszów), które wraz z zabudową dworców kolejowych i mostów stanowią cenny przykład technicznych zabytków regionu.

W obszarze działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto w Programie [...] trzy cele perspektywiczne na poziomie województwa:

- I. Utrzymanie zabytków, jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny województwa zachodniopomorskiego
- II. Zwiększanie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej województwa zachodniopomorskiego
- III. Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym województwa zachodniopomorskiego

Program opieki nad zabytkami na poziomie województwa przedstawia ogólną charakterystykę dziedzictwa materialnego województwa, której elementy odnajdujemy również w Gminie Miasto Darłowo.

- **Polityka Kulturalna Województwa Zachodniopomorskiego**

(Przyjęta Uchwałą nr 1257/21 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 30 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu „Polityka kulturalna województwa zachodniopomorskiego”).

Na podstawie analizy dostępnych opracowań i badań dla Polityki kulturalnej województwa zachodniopomorskiego określono 3 priorytetowe strategiczne obszary interwencji:¹⁰

1. Dostęp do kultury oraz uczestnictwo w kulturze.
2. Rozwój współpracy międzynarodowej w obszarze kultury.
3. Budowanie kulturalnej pozycji regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe.

W ramach realizacji priorytetu 3. (Budowanie kulturalnej pozycji regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe) działania będą nakierowane na ochronę rodzimego dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową, a zarazem przyczyniającego się pośrednio do rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

W dokumencie zapisano:

„Dziedzictwo kulturowe regionu przez wiele powojennych lat było postrzegane jako swego rodzaju balast. Konsekwencje tego stanu są odczuwane pomimo dużych nakładów na jego ochronę poczynionych w ostatnich latach. Dalsze inwestowanie w ochronę i rewaloryzację zachowanego dziedzictwa przyczyni się do zniwelowania pewnych niekorzystnych zaszczości oraz do zachowania tego, co cenne i stanowi o tutejszej specyfice wynikającej z uwarunkowań historycznych. Należy podkreślić także inną percepcję dziedzictwa, inną identyfikację mieszkańców regionu z krajobrazem kulturowym, niż w innych regionach Polski.

Działania samorządu województwa będą ukierunkowane na ochronę, promocję najcenniejszych i unikalnych obiektów, których ochrona jest potrzebna aby przekazać przyszłym pokoleniom wielowiekową różnorodną spuściznę zachodniopomorską.

W ramach przyjętych priorytetów podejmowane są działania nakierowane na ochronę i rozwój rodzimego dziedzictwa materialnego oraz niematerialnego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową. Realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja celu pozytywnie wpłynie na zwiększenie atrakcyjności regionu, a poprzez wykorzystanie potencjału posiadanego dziedzictwa kulturowego, przyczyni się pośrednio do rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

¹⁰ Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024

- **Polityka samorządu województwa zachodniopomorskiego w sektorze turystyki z 2016 r.**
(Przyjęta Uchwałą nr 786/16 Zarządu Województw Zachodniopomorskiego z dnia 17 maja 2016 r.)

Polityka określona w perspektywie roku 2030, stanowi element kompleksowego planu działań mających na celu tworzenie jak najlepszych warunków życia i pracy mieszkańców, z postrzeganiem potencjału gospodarczego jako istotnego czynnika wzrostu. Turystyka stanowi istotną dziedzinę gospodarki województwa zachodniopomorskiego i jest akceleratorem aktywizacji społecznej, rozwoju regionalnego, pogłębiania procesów integracyjnych. Jako silnie powiązana z rozwojem kultury – w tym dziedzictwem kulturowym, a także sportu, ochroną środowiska, rolnictwem, transportem i zdrowiem, znajduje odniesienia w wielu dokumentach strategicznych na poziomie krajowym i europejskim.

Pozostałe dokumenty strategiczne na poziomie województwa nawiązują pośrednio do zagadnień ochrony dziedzictwo kulturowego i przyrodniczego. Dotyczy to szczególnie działań związanych z programowanym rozwojem turystyki w oparciu o występujące w regionie obiektów zabytkowych i przyrodniczych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Program gminny uwzględnia także ustalenia i wnioski zawarte w dokumentach strategicznych na poziomie gminy.

- **Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Darłowo na lata 2017 - 2023**
(Uchwała nr XXXVIII/298/2017 rady miejskiej w Darłowie z dnia 24 kwietnia 2017 r.)

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Darłowo na lata 2017-2023 stanowi wieloletni program działań o charakterze gospodarczym lub społecznym, dotyczący gospodarki przestrzennej i urządzeń technicznych, określający sposób wyprowadzenia danego obszaru zdegradowanego z sytuacji kryzysowej oraz stworzenia warunków do jego dalszego rozwoju, realizowany przez

różne podmioty, zgodnie z określonym harmonogramem czasowym i finansowany z różnych źródeł, opracowany, przyjęty i koordynowany przez Miasto.

Obszar zdegradowany został zidentyfikowany jako obszar występowanie w dużym natężeniu negatywnych zjawisk społecznych, współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w dziedzinie gospodarczej, środowiskowej lub przestrzenno-funkcjonalnej. W ramach wyznaczania obszaru zdegradowanego wyznaczono cztery podobszary rewitalizacji składające się na obszar rewitalizacji:

- I podobszar** składający się z obszaru Starego Miasta oraz osiedli przy ulicy Emilii Plater
- II podobszar** składający się z Przedmieścia Wieprzańskiego, skoncentrowanego w okolicach Alei Wojska Polskiego i Żeromskiego oraz osiedla przy ulicy Wyspiańskiego
- III podobszar** złożony z obszaru Darłówka Zachodniego, nadmorskiej dzielnicy Darłowa
- IV podobszar** zlokalizowany na terenie ulicy Portowej

Wyznaczony obszar rewitalizacji obejmują łącznie 91,4 ha, co stanowi 4,54% powierzchni Miasta (2012 ha). Obszar rewitalizacji zamieszkuje 4 114 osób, co stanowi 29,37% ogólnej ludności Miasta (14 005 mieszkańców w 2015 roku).

Poniżej mapa poglądowa gminy w skali 1:20000.

Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji w Gminie Miasto Darłowo - mapa poglądowa

Podobszar I¹¹ to część historyczna miasta, związana z jego królewską tradycją. Na obszarze zlokalizowany jest rynek, ratusz, kościół farny oraz inne obiekty ważne z punktu widzenia historii miasta. Biorąc pod uwagę funkcję mieszkalną, należy uznać ją za przeważającą, w związku z tym do obszaru zostały również włączone obszary osiedli jako miejsca wymagające działań aktywizacyjnych w kontekście aktywności społecznej. Powierzchnia I podobszaru rewitalizacji wynosi 58,2 ha.

Podobszar II charakteryzuje się funkcją mieszkaniową, na której skoncentrowana jest działalność organizacji społecznych oraz istnieje potrzeba w zakresie zapewnienia odpowiedniej infrastruktury technicznej, która umożliwiałaby aktywizację społeczną mieszkańców. Jednocześnie jest to obszar usytuowany w pobliżu rzeki i rynku, w związku z tym wymaga odnowy, ze względu na możliwość wystąpienia ruchu turystycznego. Powierzchnia II podobszaru rewitalizacji wynosi 17,90 ha.

Podobszar III charakteryzujący się koncentracją funkcji turystycznych miasta, a w szczególności obszar, na którym usytuowana jest plaża, port i największa liczba sezonowych punktów gastronomicznych i handlowych. Obszar pełniący bardzo ważną funkcję gospodarczą, na którym występuje największe natężenie działalności gospodarczych. Poza sezonem turystycznym jest

¹¹ Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Darłowo na lata 2017 - 2023

to przestrzeń, która może być postrzegana jako wyludniona, ze względu na brak turystów. Obszar posiadający dobrze rozbudowaną infrastrukturę techniczną do obsługi statków oraz jachtów, co wpływa na jego atrakcyjność dla osób pływających po morzu bałtyckim. Powierzchnia III podobszaru rewitalizacji wynosi 6,90 ha.

Podobszar IV to teren, w którym występuje znaczna koncentracja zjawisk negatywnych społecznie, takich jak bezrobocie, przestępczość. Na podstawie analizy wskaźników, niniejszy stwierdzono znaczny stopień wykluczenia społecznego mieszkańców, dlatego został on włączony w proces rewitalizacji jako teren wymagający zindywidualizowanych działań naprawczych, skoncentrowanych na aktywizacji społecznej. Powierzchnia IV podobszaru rewitalizacji wynosi 8,40 ha.

Ważne zabytki i miejsca o charakterze publicznym na obszarze rewitalizacji¹²:

Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie - zbudowany w II połowie XIV wiek, w okresie panowania księcia Bogusława V i Elżbiety. Do XV wieku zamek przeszedł kilka modyfikacji, które pozwoliły na zwiększenie powierzchni mieszkalnej. Obecnie obiekt pełni funkcję muzeum, które swoje istnienie zapoczątkowało w 1930 roku. Udostępnione turystom zostały komnaty, w których mogą oglądać wyposażenie oraz atrybuty wykorzystywane w życiu codziennym przez mieszkańców zamku. Dodatkowo udostępniona została do zwiedzania cała kolekcja obrazów, przedstawiających książąt. Zamek Książąt Pomorskich został zakwalifikowany jako turystyczny potencjał obszaru ze wskazaniem na nadmorski charakter miejscowości. Zamek usytuowany jest w mieszkalnej części Darłowa, co stanowi wskazanie do działań rewitalizacyjnych, mających na celu zaktywizowanie mieszkańców oraz odnowę obszarów uznanych za zdegradowane.

Kościół mariacki - datowany na rok 1321. Kościół w wieku XVI, XVII i XVIII trawiony był przez pożary, następnie odbudowywany. W 1974 roku rozpoczęto prace mające na celu przywrócenie gotyckiego charakteru budowli. Obecnie w kościele można zobaczyć jego najcenniejsze zabytki, takie jak:

- ambona z 1684 roku,
- barokowe obrazy z pierwszej połowy XVIII wieku, portery apostołów z końca XVII wieku,
- renesansowa misa chrzcielna z XVI wieku,

¹² Według: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Darłowo na lata 2017 - 2023

- barokowy krucyfiks i tabernakulum z XVII wieku,
- żyrandol z aniołem z przełomu XVII i XVIII wieku,
- prospekt organowy z 1853 roku,
- sarkofagi książąt pomorskich.

Kościół Świętej Gertrudy - wybudowany w XV wieku. W późniejszym czasie wielokrotnie remontowany. Centralną część wnętrza kościoła stanowi gwiazdziste sklepienie sześcioramiennej gwiazdy, a obejście przykryte jest sześciodzielnym sklepieniem krzyżowo-żebrowym, składającym się z sześciu prostokątów sklepiennych. W kościele można podziwiać drewniane empory oraz bogatą dekorację pokrytą malowidłami.

Kościół Świętego Jerzego - wzniesiony w XV wieku na przedmieściu wieprzańskim w pobliżu targowiska i dawnej basztowni. Jest to świątynia murowana, tynkowana, jednonawowa i oszkarpowana z wieżą na planie kwadratu od zachodu. Pełnił rolę kościoła szpitalnego i przynależały do niego dwa szpitale: Ducha Świętego, w którym przebywali ludzie biedni i chorzy, oraz Św. Jürgena, służącego głównie trędowatym. Szpitalem Ducha Świętego opiekował się męski zakon kartuzów. Obecnie kościół pw. Św. Jerzego należy do zakonu franciszkanów.

Nadmorska dzielnica Darłówko - obszar w odniesieniu do działań rewitalizacyjnych, które koncentrują się na zwiększeniu ruchu turystycznego oraz poprawie atrakcyjności miejscowości. Darłówko jest obszarem traktowanym jako dzielnica turystyczna, w której występuje największa koncentracja działalności lokali gastronomicznych oraz firm zajmujących się sprzedażą artykułów kupowanych przez turystów. W Darłówku turyści mogą zobaczyć takie obiekty jak:

- **Latarnia Morska** - obiekt położony jest przy ujściu Wieprzy do Bałtyku, tuż przy wejściu do portu w Darłówku. Wysokość wieży latarni wynosi 22 metry. Czas powstania latarni datowany jest na XIX wiek, którą modernizowano w latach następnych.
- **Most rozsuwany** - umożliwia wpływanie statków do kanału i powstał jako następca mostu zwodzonego. Jest to konstrukcja wyjątkowa na skalę Polski.
- **Plaża** - rozciąga się na długości 20 kilometrów i przedzielona jest rzeką Wieprzą. W związku z tym można ją podzielić na część wschodnią i zachodnią, chociaż najbardziej atrakcyjną turystycznie częścią jest ta pierwsza. Część wschodnia oddzielona jest od morza kamieniami.
- **Port w Darłówku** - pełni funkcje przeładunkowe, rybackie i turystyczne. W ostatnich kilku latach wybudowana została przystań jachtowa, która jest dodatkową atrakcją turystyczną i może przyciągać miłośników morskich wypraw.

Do potencjałów obszaru rewitalizacji można również zaliczyć atrakcje turystyczne, z których mogą korzystać osoby odwiedzające Darłówko, a zalicza się do nich:

- Tramwaj wodny kursujący po kanale Wieprzy i łączący Darłówko z Darłowem. Wyprawa tramwajem umożliwia zobaczenie całego pasa nadmorskiego.

- Organizowane są wycieczki statkami stylizowanymi na łodzie Wikingów i starodawne galeony, które rozpoczynają się we wschodniej części portu rybackiego.

- Międzynarodowy Zlot Historycznych Pojazdów Wojskowych to impreza odbywająca się cyklicznie od 1999 roku. Wydarzenie jest skierowane do miłośników militariów, którzy mogą oglądać czołgi, transportery opancerzone oraz poczuć atmosferę wojska.

Obszar Starego Miasta z rynkiem - jest centralnym miejscem w Darłowie, na którym usytuowany jest ratusz miejski, stojący przy gotyckim kościele mariackim. Miejsce gdzie znajdował się dzisiejszy ratusz zajmowały, do XVIII wieku, hale targowe. W późniejszym okresie hale zostały zaadaptowane na siedzibę władz miejskich. Przed wejściem do ratusza usytuowany jest Pomnik Rybaka pełniący funkcję fontanny. Pomnik został ufundowany przez rodzinę Hemptenmacherów, która była najbogatszą rodziną w Darłowie przed wybuchem II wojny światowej, ponieważ posiadała flotę żaglowców i statków handlowych na Bałtyku. Kluczową rolę odgrywa układ starego miasta, tworząc ciągi atrakcyjnych uliczek wraz z bramą wjazdową do miasta, która wraz z murami miejskimi pełniła funkcje ochronne miasta.

Park Króla Eryka - usytuowany w okolicach Starego Miasta kompleks parkowy stanowi potencjał obszaru rewitalizacji w zakresie zapewnienia funkcji rekreacyjnych. Został on nazwany na cześć Eryka Pomorskiego, czyli koronowanego władcy Królewskiej Wspólnoty Trzech Królestw. Eryk zaangażował się w znacznym stopniu w sprawy Danii i wzbudził tym niechęć możnych z Norwegii i Szwecji. W wyniku konfliktu państw, doszło do detronizacji Eryka, który powrócił do Darłowa i stanowi barwną postać historyczną, w ramach której może być podtrzymywana historia odnośnie królewskich tradycji miasta.

Cele Programu [...] odnoszą się wprost do diagnozy obszaru i wizji obszaru rewitalizacji:

Cel 1 - Odnowa przestrzeni publicznej w celu zwiększenia jej atrakcyjności turystycznej

Cel 2- Zwiększenie dostępu mieszkańców do aktywności społecznej

Cel 3 - Podniesienie jakości życia w mieście poprzez odnowę przestrzeni zdegradowanych

- **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gmina Miasto**

Darłowo (Uchwała nr XLI/360/10 Rady Miejskiej w Darłowie z dnia 08 luty 2010 r.)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest jednym z podstawowych dokumentów planowania strategicznego, określającym politykę przestrzenną gminy, a także jest podstawą do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Dokument ten zawiera charakterystykę ogólną gminy i opis jej potencjału oraz wskazuje cele i kierunki rozwoju. Studium[...] uwzględnia materiały instytucji związanych z ochroną kultury materialnej jako obligatoryjne wytyczne do planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego. Warunki ochrony konserwatorskiej określają przedmiot ochrony, zakres ochrony oraz sposób użytkowania zabytków.

Warunki ochrony konserwatorskiej obowiązują:

- a) organy administracji rządowej,
- b) organy administracji samorządowej,
- c) służby komunalne,
- d) państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne,
- e) osoby prawne,
- f) osoby fizyczne.

Główne cele ochrony zasobów kulturowych Darłowo, ujęte w Studium [...], obejmują:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy Miasta Darłowo,
- zachowanie i ekspozycja zasobów krajobrazu kulturowego oraz jego struktury,
- zachowanie i formowanie wysokiej jakości środowiska antropogenicznego oraz zapewnienie jego trwałego i zrównoważonego użytkowania.

Warunki konserwatorskie winny być przestrzegane szczególnie przy:

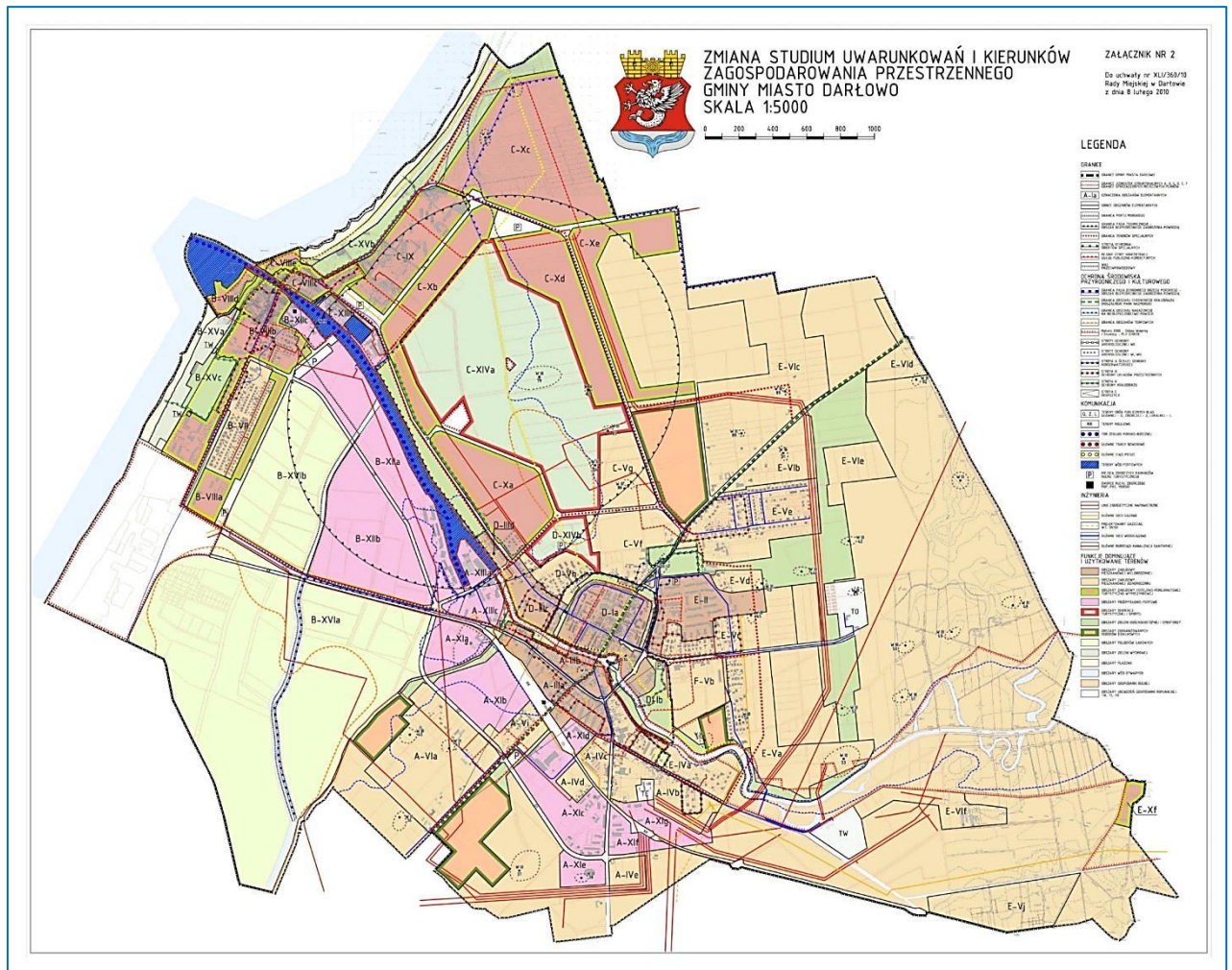
- opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu,
- wydawaniu decyzji dot. gospodarki terenami i podziałów własnościowych,
- wydawaniu decyzji dot. sposobu użytkowania i eksploatacji obiektów (budynków i obszarów) objętych ochroną konserwatorską.

Jedną z prawnych form ochrony zabytków jest plan zagospodarowania przestrzennego, którego zapisy w stosunku do obiektów zabytkowych mają charakter nakazu prawnego i tym samym pociągają konsekwencje w przypadku niedopełnienia. W sposób ogólny zakres tej ochrony ustalany jest w mpzp w formie stref ochrony konserwatorskiej (w sposób szczegółowy w formie wskazań WKZ dla konkretnej inwestycji). Na terenie Gminy Miasto Darłowo, ze względu na występowanie zróżnicowanego krajobrazu kulturowego, ustalono następujące strefy ochrony:

- **Strefy „A”** ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- **Strefy „B”** ochrony konserwatorskiej układów przestrzennych,
- **Strefy „K”** konserwatorskiej ochrony krajobrazu,
- **Strefy „E”** konserwatorskiej ochrony ekspozycji,
- **Strefę „Panorama”** – obejmującą ekspozycję miasta z najazdu zachodniego do miasta,
- **Strefy ochrony archeologicznej „W”** (W I, W II, W III).

Istniejący zasób najcenniejszych zespołów zabytkowych to:

- Układ przestrzenny, urbanistyczny miasta lokacyjnego w części najstarszej, średniowiecznej,
 - Układ urbanistyczny starego Przedmieścia Wieprzańskiego
 - Układ urbanistyczny w rejonie kościoła Św. Gertrudy wraz z cmentarzem,
 - Kościół Św. Gertrudy – rzadki przykład gotyckiej architektury cmentarnej,
 - Relikty układów osad rybackich typu wyspowego w Darłównku,
 - Zespół zamkowy, głównie użytkowany na cele kulturalne,
 - Układ urbanistyczny fortów ziemnych,
 - Wnętrze krajobrazowe rzeki Wieprzy pomiędzy mostem Bramy Wieprzańskiej a progami na Wieprzy pod zamkiem,
 - Kościół mariacki pw. Wniebowzięcia NMP z XIV w.,
 - Kościół Św. Jerzego z XV w.,
 - Barokowy Ratusz Miejski,
 - Brama Kamienna, zwana „Wysoką”, i nieliczne fragmenty miejskich murów obronnych.
- Granice stref zostały wskazane (tylko poglądowo, ponieważ Studium [...] nie stanowi aktu prawa miejscowego) na rysunku kierunków Studium [...] – załącznik nr 2 do Studium [...].

Mapa miasta Darłowo 2020 rok – załącznik do Studium [...], strefy konserwatorskie

Studium [...] jest dokumentem, który zasięgiem opracowania obejmuje obszar całej gminy. Pomimo, że bezpośrednio nie jest aktem prawa miejscowego, to wskazuje najdokładniej potencjał i kierunki rozwoju, w tym obszary ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Miasto Darłowo.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego Gminy Darłowo

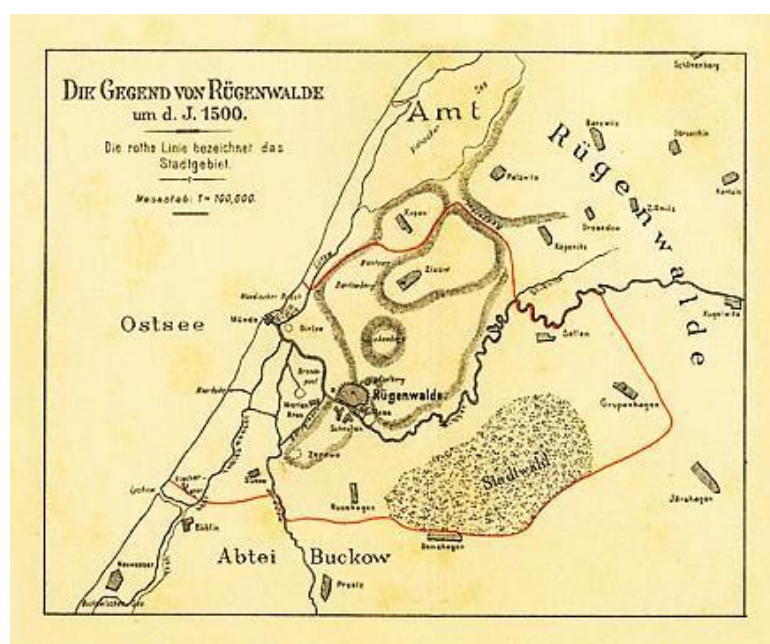
5.2.1 Zarys historii miejscowości Darłowo¹³

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą z okresu mezolitu (8000-4500 BC). Obecne są także stanowiska z neolitu oraz okresu brązu. Najwięcej jednak śladów

¹³ Program opieki nad zabytkami Miasta Darłowo na lata 2017-2020

działalności człowieka na tych terenach pochodzi z okresu późniejszego, licząc w górę od VIII AC, kiedy obecny jest już tutaj znaczący ośrodek pod względem administracyjnym i gospodarczym, tworzący osadę znana jako Dirlov. Znajdowała się ona u ówczesnego ujścia rzeki Wieprzy do Bałtyku i w XI wieku i stanowiła już ważny ośrodek handlowy. Na przełomie XII i XIII wieku. Darłowo należało do księstwa sławieńskiego i pełniło rolę strażnicy zabezpieczającej księstwo od strony morza. W I połowie XIII wieku gród przeszedł w ręce księcia gdańskiego Świętopetka (syna Mszczuja I), a po jego śmierci wraz z całą ziemią sławieńską został opanowany przez jego siostrzeńca Wisława II, księcia Rugii. Z tego okresu, z 1271 roku pochodzi pierwsza wzmianka źródłowa o lokacji – „castrum”, potwierdzona w 1275 roku, przez księcia Mestwina II. W początkach XIV w. ziemia sławieńska przeszła w ręce margrabiów brandenburskich i przekazana została w lenno rodowi Święców. W 1312 r. Święcowie dokonali powtórnej lokacji miasta na prawie lubeckim. Wójt sprawujący władzę sądowniczą w mieście wybierany był przez właściciela miasta i zasadźców. Rada miejska pojawiała się w Darłowie po 1320 r., kiedy to miasto wykupiło od Święców prawa dziedziczne. Od XIV wieku miasto przeżywało okres prosperity gospodarczej rozwinęło się tkactwo, garncarstwo, rybołówstwo i handel morski, który stał się podstawą ekonomicznego rozwoju Darłowa, utwierdzony przynależnością w XIV i XV wieku do Związku Hanzeatyckiego. Układ przestrzenny miasta wynikający z lokacji na prawie lubeckim posiadał kształt regularnego czworokąta o wymiarach około 400 metrów na osi wschód – zachód i około 380 metrów na osi północ – południe. Centralnie położony był prostokątny rynek i pięciu ulic przeciętych trzema poprzecznymi. Ulice przecinały się pod kątem prostym, tworząc siatkę regularnych kwartałów. Całość opasywały początkowo wały miejskie, zastąpione w połowie XIV wieku kamienno - ceglanyimi murami. Znane są z hipotetycznego planu miasta z 1500 roku, przedstawionego przez F. Boehmera. Mury budowano etapami przez wiele lat. Do miasta wiodły cztery bramy: od północnego zachodu - Wieprzańska, od północnego wschodu Kamienna (Wysoka), od południowego wschodu – Zamkowa i od północnego zachodu – Nowa. W murze znajdowały się także trzy furty prowadzące do rzeki. Na wydłużonym centralnym placu miasta – rynku - w jego zachodniej części znajdował się gotycki murowany kościół otoczony cmentarzem, a we wschodniej murowany ratusz z tego samego okresu, pomiędzy nimi znajdowały się jatki i kramy. W obrębie murów miejskich znajdował się na Wyspie Młyńskiej zamek z młynami: kșiążęcymi i wodnymi. Wzdłuż rzeki znajdowały się nabrzeża portowe, spichlerze, tartaki i oraz

zabudowania rolnicze, chaty pasterskie i ogrody. Przymyślnie w XV wieku ukształtowały się przedmieścia – pod stronie południowo zachodniej - Wieprzańskie, na którym znajdowały się dwa szpitale, kościół Św. Jerzego, folusz miejski i zabudowa gospodarcza. Obok niego, nad rzeką znajdował się port z zapleczem remontowym. Po stronie północno wschodniej znajdowało się Przedmieście Słupskie z cmentarzem, kaplicą Św. Gertrudy i cegielnią. Trzecie Przedmieście znajdowało się po stronie zachodniej, bezpośrednio przy rzece stały zagrody rybackie a dalej rozciągały się ogrody mieszczan, a przy drodze do Darłówka stał kościół pw. Św. Mikołaja.

XIX wiekowa rekonstrukcja Darłowa i okolic w roku 1500

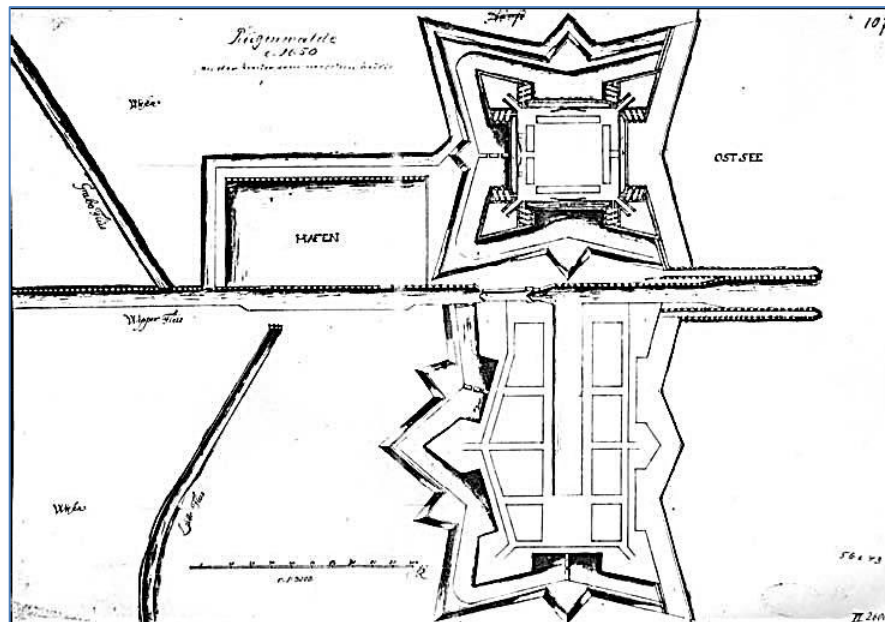
Po wprowadzeniu na Pomorzu reformacji, nadal rozwijał się handel i żegluga, a podstawowymi towarami eksportowymi była sól i zboże. Rozbudowano wtedy port, a miasto posiadało własnych armatorów. Mimo klęsk żywiołowych – sztormów w 1558 i 1568 roku, a także wielkiego pożaru w 1589, w czasie którego spłonął kościół, zabudowa mieszkalna i gospodarcza, miasto dzięki własnym zasobom finansowym, w dość krótkim czasie, odbudowano je i stało się jednym ze znaczących ośrodków rozwoju w tej części Pomorza. Na początku XVI wieku w mieście znajdowało się 336 budynków mieszkalnych. Były to przede wszystkim niskie chaty drewniane, zbudowane w konstrukcji szkieletowej, kryte słomą. Na ich zapleczu znajdowały się budynki gospodarcze: stajnie, obory, stodoły. Jedynie przy rynku i ulicy Długiej część budynków należących do bogatego mieszczaństwa była murowana.

Ukształtowany już w XV wieku model domu to budynek szczytowy, wielokondygnacyjny, posadowiony na wąskiej parceli, często podpiwniczony z wejściem do pomieszczeń piwnicznych wiodącym wprost z ulicy. Posiadał wysoką sień ze schodami prowadzącymi na piętra. Zasadniczą funkcję konstrukcyjną domu pełniły ściany sąsiedzkie, które były jednocześnie murami ogniowymi i w swej znaczącej grubości mieściły komin. W głębi działki znajdowała się zabudowa gospodarcza. Zabudowa dzieliła się w zależności od ilości kondygnacji, szerokości parceli i jej długości na: domy, budy, jatki i piwnice. Drogi w mieście posiadały nawierzchnię gruntową. Już w XVII wieku miasto posiadało wodociągi. Na głębokości około 1 metra pod ulicami znajdowała się sieć drewnianych rur, przez które przepływała na podwórka domów woda czerpana ze studni położonych w najwyższym punkcie miasta.

Panorama Darłowa z ryciny zamieszczonej na mapie Lubinusa początek XVII w.
Zbiory Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie

Najtragicznym w historii Darłowa i całego Pomorza był wiek XVII. Ogromne zniszczenia powstały wskutek pożaru, który wybuchł w 1624 roku i który zapoczątkował upadek miasta. Wtedy to spłonęło 566 obiektów, w tym kościół, ratusz, szkoła, plebania, folwark miejski, część baszt w obrębie murów miejskich jak i znaczna część zabudowy mieszkalnej. Ocalało tylko 112 budynków. W latach 1673 – 1652 wojska Szwedzkie, które zajmowały Darłowo w czasie wojny 30-letniej zbudowały fortyfikacje bastionowe po południowej stronie wyspy Młyńskiej (Zamkowej) i ufortyfikowały wejście do portu w Darłówiek budując po stronie zachodniej gwiazdzisty fort i obudowując bastionami Darłówiek Wschodnie.

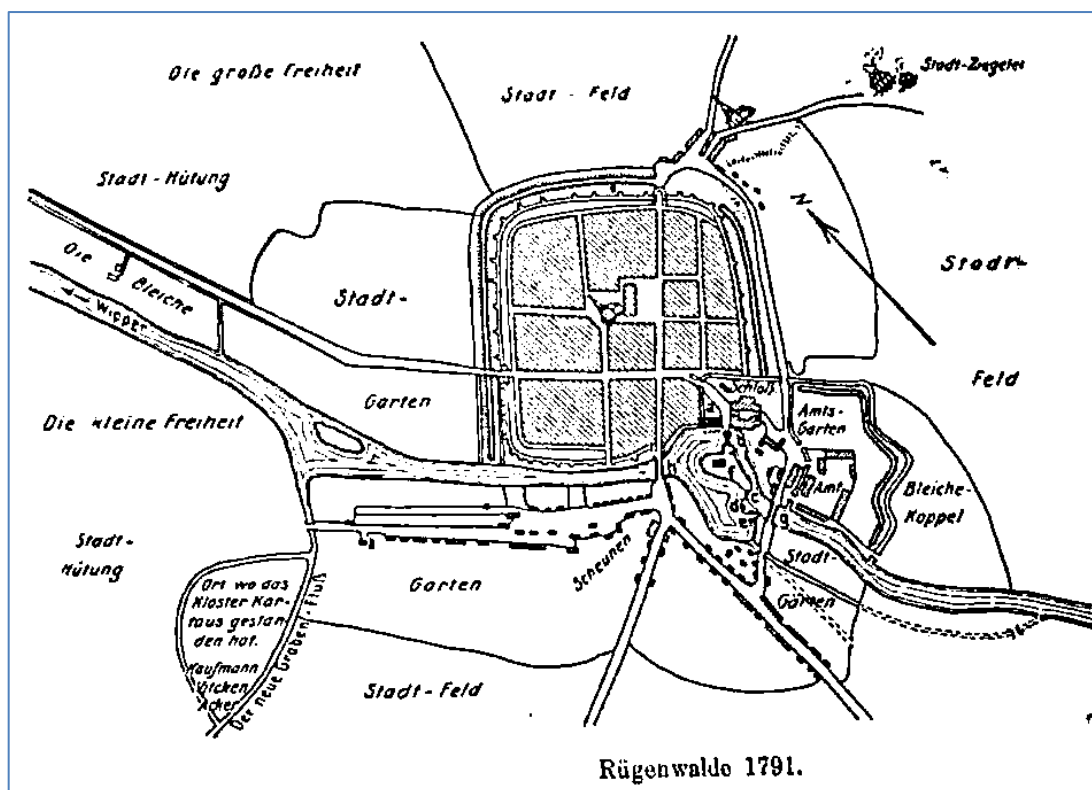

Ufortyfikowane Darłówo w 1650 r.

W następnych latach miały miejsce kolejne klęski. W 1625 i 1629 roku mieszkańców dziesiątkowała zaraza. Od 1627 pustoszyły miasto wojska szwedzkie, a pożar w 1648 roku, już trzeci w tak krótkim odstępie czasu zniszczył 353 budynki mieszkalne, ratusz, folwark miejski, spichlerze i stodoły. W 1666 roku został zniszczony w czasie sztormu port, który z powodu braku finansów przez kilka lat nie był odbudowywany, co wiązało się z upadkiem handlu morskiego. W 1679 roku wybuchł, czwarty z kolei, groźny w skutkach pożar miasta, który objął centrum miasta i zabudowę mieszczańską, położoną na południowy wschód od kościoła.

W latach 1684–1688 trwały prace nad odbudową portu w Darłówo i regulacją rzeki Wieprzy oraz zbudowano most zwodzony w Darłówo. Od roku 1700 Darłówo stało się siedzibą garnizonu wojsk pruskich rezydujących w zespole zamkowym. Kolejny wielki pożar miasta 2 lipca 1722 r. stał się okazją dla dokonania korekt w planie miasta. Stary Ratusz, który stał na rynku został rozebrany, a nowy ratusz wybudowany został w jego zachodniej pierzei jako przebudowa hali targowej w 1725 r. Zmieniono także północną pierzeję rynku a jego teren znacznie wyrównano. Do końca XVIII wieku Darłówo pozostawało właściwie w granicach miasta lokacyjnego. Rozwijały się natomiast przedmieścia, położone poza murami. Mury miejskie od połowy XVII wieku straciły swe obronne znaczenie, a baszty i bramy wykorzystywano na magazyny prochu, miejsca aresztów lub składy. Około 1720 roku były na tyle w złym stanie, że

w wielu miejscach groziły zawaleniem i były sukcesywnie włączane do nowej zabudowy przy ulicy Przymurnej.

Plan Darłowa w 1791 roku według planu na mapie z 1791 roku (Radacki 2005), autor anonimowy, druk czarno-biały. Reprodukacja w Muzeum – Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie

Miasto w roku 1740 liczyło tylko 1983 mieszkańców. Okres dekoniunktury wydłużył się o czas wojny 7-letniej, w czasie której miasto poniosło straty związane z oblężeniem, przemarszami i kwaterunkami oddziałów armii rosyjskiej. W roku 1772 odbudowano port w Darłównie i zbudowano stocznię. W tym czasie liczba mieszkańców miasta wzrosła do 2255 osób. W okresie wojen napoleońskich miasto uzyskało znaczne korzyści z nielegalnego handlu, w trakcie blokady kontynentalnej, co znacznie poprawiło stan zamożności mieszkańców miasta i umożliwiło w 1814 r. otwarcie kąpieliska morskiego w Darłównie.

W roku 1831 Darłowo liczyło już 3393 mieszkańców. Ważnym momentem w rozwoju miasta było przejście w 1840 r. zarządu portu morskiego przez rządową administrację pruską, utwardzono wówczas szosę z Darłowa do Darłówna, przy której rozwinęło się Przedmieście Ku Ujściu. W roku 1856 ukończono modernizację basenu zimowego w Darłównie. W 1878 r.

Darłowo uzyskało połączenie kolejowe ze Sławnem, co wzmocniło zarówno funkcję portu, jak i kąpieliska morskiego. W XIX wieku znacznie rozwinęło się Przedmieście Wieprzańskie, stając się dzielnicą przemysłową gdzie powstała rzeźnia, tartaki i tu właśnie usytuowano stację założonej w 1878 roku kolei. Dzielnicę powiązano zieleńcem z Darłówkiem, które zaczęło się rozwijać jako miejscowość wypoczynkowa. Przygotowania do obchodów 600-lecia miasta, w roku 1912 były okazją do licznych inwestycji, wybudowano wodociąg oraz poddano remontowi kaplicę Św. Gertrudy i wybudowano na rynku fontannę przed ratuszem. W 1915 r. został opracowany nowy plan miasta, zakładający urbanizację przedmieść i nową sieć ulic wokół Starego Miasta, jego realizacja została jednak przerwana. W wyniku wybuchu I wojny światowej i późniejszego kryzysu, zrealizowano tylko zabudowę ulicy Leśnej, osiedla na Przedmieściu Zamkowym i nowego osiedla „Kopa” przy drodze do Słupska. W roku 1925 Darłowo liczyło 6000 mieszkańców. W Darłówku zbudowano po stronie zachodniej kolonię willową w stylu kurortu, a w roku 1936 włączono Darłówko do miasta.

W trakcie II wojny nie zostały poczynione większe zniszczenia w mieście. Po 1945 roku uruchomiono elektrownię, gazownię, wodociągi, młyn zamkowy i udostępniono dla zwiedzających muzeum zamkowe. Dopiero 9 stycznia 1948 roku uruchomiono port handlowy, przez który ruszył eksport węgla do Skandynawii. Nowe inwestycje mieszkaniowe pojawiły się w mieście w latach 60-tych i 70-tych. Były to osiedla wielorodzinne zlokalizowane w rejonie dworca i ul. Królowej Jadwigi. Nowa zabudowa jednorodzinna uzupełniła przedmieścia i wkroczyła nawet na teren Starego Miasta. Silnie rozbudowano także Darłówko Zachodnie, gdzie powstały liczne prywatne pensjonaty. Plany rozwoju miasta, opracowywane w okresie PRL zakładały znaczny wzrost ludności, rozwój przemysłu i intensyfikację usług wczasowych, jednak w większości zostały w formie założeń, a miasto musiało się borykać ze skomplikowanym układem komunikacyjnym, brakami w infrastrukturze i postępującą dekapitalizacją odziedziczonych struktur mieszkaniowych z XIX i początków XX w. Istotna zmiana ustroju politycznego i gospodarczego, która nastąpiła po 1989 r. spowodowała przywrócenie podmiotowości mieszkańcom miasta, które oddzielone od gminy wiejskiej Darłowo, mogło przy pomocy samorządu gminnego przystąpić do odbudowy własności prywatnej zabudowy mieszkalnej i usługowej, zadbać o zainwestowanie komunalne i znacznie powiększyć obszar zainwestowany.

5.2.2. Zabytki nieruchome i propozycje do ujęcia w ewidencji gminnej

Do gminnej ewidencji zabytków wstawiono najcenniejsze obiekty, które należy zachować dla przyszłych pokoleń jako przykład wysokiej kultury materialnej i duchowej naszego miasta. Ewidencja GEZ nie stanowi zbioru skończonego. Część obiektów historycznych straciła walory zabytkowe poprzez przebudowy, część też ulega dewastacji lub zniszczeniu. Na etapie sporządzania Studium [...] dokonano ich weryfikacji. Do obiektów w ewidencji konserwatorskiej, poza obiektami wpisanymi do rejestru, należy większość obiektów publicznych, wybudowanych przed 1945 r., takich jak zespół dworca kolejowego, poczta, część zabudowy portowej w Darłowie i DarłóWKu, dawny szpital przy ul. Bogusława X, dawna szkoła, a także zachowana zabudowa mieszkalna na Starym Mieście i przedmieściach, zabudowa willowa i zespoły jednorodzinne.

Wśród obiektów nieruchomych dominują budynki mieszkalne, które w większości stanowią własność prywatną. Biorąc pod uwagę liczbę budynków wybudowanych przed 1945 rokiem, należy zauważyć, iż na terenie miasta Darłowo występują ulice gdzie wiele budynków wymaga działań konserwatorskich. Widoczne jest zdegradowanie przestrzeni zabudowanej występującej na ulicach: Aleje Wojska Polskiego, Bogusława X, Dorszowa, Kanałowa, Kąpielowa, Kościelna, Kowalska, Morska, Nadbrzeźna, Ojca Damiana Tynieckiego, Plac Tadeusza Kościuszki, Plac Zamkowy, Poczta, Pomorska, Portowa, Powstańców Warszawskich, Rybacka, Rzemieślnicza, Słowiańska, Stefana Żeromskiego, Szpitalna, Świętej Gertrudy, Wenedów, Władysława IV, Wschodnia, Zamkowa, Zwycięstwa. Na tych ulicach większość budynków wybudowano przed 1945 r. Wskazane ulice wymagają podjęcia działań rewitalizacyjnych w ramach odnowy przestrzeni publicznej oraz nadania tym przestrzenią często nowych funkcji. Działania takie wymagają dużych nakładów finansowych, ponieważ budynki sprzed 1945 r. należy dostosować do obecnych wymogów budowlanych z zachowaniem wskazań WKZ.

Wskazać należy również, że na terenie Darłowa znajduje się zabytkowa zieleń, która częściowo ujęta jest w GEZ. Parki, aleje, starodrzewy przykościelne stanowią wartościowy element krajobrazu miasta zarówno jako składnik szaty roślinnej oraz cenny teren wzbogacający zasoby kulturowe. Do tych obiektów możemy zaliczyć:

- **Park miejski** o pow. 4 ha przy ul. Morskiej. Z początku XX wieku pochodzi część rosnącego tu drzewostanu, m.in. okazałe buki i kasztanowce znajdujące się przy szosie. Są tutaj także młodsze drzewa - buki, brzozy, kasztanowce, klony, jesiony, olsze, topole, o dużym zwarcie. W obrębie parku znajduje się staw z wysepką.

- **Park miejski** o pow. ok. 0,6 ha. Zlokalizowany w obrębie Placu Króla Eryka. Występuje tu starodrzew rodzimych gatunków, reprezentowany przede wszystkim brzozy, buki, graby, kasztanowiec i klony,

- **Park miejski** przy ul. Fryderyka Chopina. Otaczający dawne forty ziemne, za Zespołem Szkół Morskich, liczący około stu lat. Tworzą go rodzime gatunki drzew.

- **Aleje drzew** przy ul. Romualda Traugutta i ul. Zielonej, skupiska drzew przy ul. Fryderyka Chopina, ul. Słowiańskiej, ul. Plażowej, ul. Aleja Parkowa i przy ul. Aleje Wojska Polskiego.

W efekcie analizy obiektów zabytkowych na terenie Darłowo (i Darłówka), w gminnej ewidencji zabytków GEZ znajduje się 211 obiektów nieruchomości - **(załącznik nr 1 do Programu [...])** i 92 stanowisk archeologicznych (włącznie ze stanowiskami bez przypisanej lokalizacji)

- **(załącznik nr 2 do Programu [...])** .

5.2.3. Zabytki nieruchome o dużym znaczeniu, w tym zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Gmina Miasto Darłowo posiada bardzo wartościowe zabytki, z których wiele wpisanych jest do rejestru zabytków i podlega ścisłej ochronie prawnej. Są to głównie kościoły, zabudowa starego miasta, w tym brama kamienna, kamienice i zamek. Do rejestru zabytków nieruchomości WKZ

wpisał 19 obiektów (lub zespołów obiektów) nieruchomości. W tabeli poniżej umieszczono obiekty wpisane do rejestru i ujęte o GEZ. Są to równocześnie najważniejsze i najciekawsze obiekty zabytkowe w gminie. W tabeli nie umieszczono mostu w Darłowie, który jest wpisany do rejestru zabytków jako most zwodzony (rej. nr 913), ponieważ został rozebrany i zastąpiony mostem rozsuwanym.

Najważniejsze obiekty Darłowa, w tym wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Zdjęcie	Nr rejestru zabytków
1.	Darłowo	<p>Układ urbanistyczny Starego Miasta Darłowa (d.Rügenwalde)</p> <p>(lokacja przed 1271r.) z pasem zieleni, wałem, fosą oraz otoczeniem zamku</p>		nr rej. 204
2.	Darłowo	<p>Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej (Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny)</p> <p>ul. Wenedów</p>		nr rej. 724 (74)
3.	Darłowo	<p>Kościół pw. Św. Gertrudy</p> <p>ul. Ojca Damiana Tynieckiego</p>		nr rej. 725 (205)

4.	Darłowo	<p>Kościół pw. Św. Jerzego</p> <p>ul. 1-ego Maja</p>		nr rej. 737 (203)
5.	Darłowo	<p>Zamek Książąt Pomorskich – Muzeum w Darłowie</p> <p>- ul. Zamkowa 4</p>		nr rej. 736 (2)
6.	Darłowo	<p>Pozostałości murów obronnych miasta i Brama Kamienna zwana Wysoką</p>		nr rej. 93
7.	Darłowo	<p>Ratusz</p> <p>Plac T. Kościuszki 9 (Rynek)</p>		nr rej. 739 (92)
8.	Darłowo	<p>Dom ryglowy</p> <p>ul. Marii Curie - Skłodowskiej 23/24 (d.22) (wraz z otoczeniem)</p>		nr rej. 770 (524)

9.	Darłowo	<p>Podcieniowe kamienice mieszczańskie</p> <p>Plac T. Kościuszki 17</p>		nr rej. 758 (523)
10.	Darłowo	<p>Podcieniowe kamienice mieszczańskie</p> <p>ul. Powstańców Warszawskich 7</p>		nr rej. 758 (523)
11.	Darłowo	<p>Kamienica gotycka</p> <p>ul. Powstańców Warszawskich 15</p>		nr rej. 741 (1241)
12.	Darłowo	<p>Kamienica mieszczańska</p> <p>ul. Powstańców Warszawskich 49</p>		nr rej. 738 (525)
13.	Darłowo	<p>Kamienica mieszczańska</p> <p>ul. Powstańców Warszawskich 51</p>		nr rej. 526

14.	Dartowo	<p>Kamienica mieszczańska</p> <p>ul. Powstańców Warszawskich 56</p>		nr rej. 527
15.	Dartowo	<p>Zespół Młyna</p> <p>ul. Kanałowej 3 (3 budynki)</p>		nr rej. 1249
16.	Dartówko	<p>Latarnia morska z otoczeniem</p> <p>ul. Wschodnia 14</p>		nr rej. 397
17.	Dartówko	<p>Magazyn zbożowy</p> <p>ul. Portowa 3a</p>		Nr rej. 1708
18.	Dartówko	<p>Magazyn zbożowy</p> <p>ul. Portowa 3c</p>		Nr rej. 1708

Zdjęcia: A. Michalak 2021 rok.

Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru, z wyjątkiem zespołu młyna na ul. Kanałowej, jest dobry. Bez wątpienia najciekawszymi obiektami są obiekty średniowieczne, które pomimo licznych pożarów dotrwały do czasów współczesnych. One też stanowią znaczące dziedzictwo miasta i są najciekawszą propozycją miasta dla zwiedzających.

Poniżej uszczegółowienie dotyczące zabytków o najwyższym znaczeniu dla miasta:

Ad 1) - układ urbanistyczny

Mapa Darłowa – propozycja rozszerzenia strefy konserwatorskiej o część S-E (karta WEZ)

Rynek w Darłowie, ujęcie N-W. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Rynek w Darłowie - ratusz, ujęcie N-W. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Rynek w Darłowie, ujęcie N. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Rynek w Darłowie, ujęcie N-E. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Rynek w Darłowie, ujęcie E. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Lokacyjne miasto¹⁴ posiada regularny kształt. Na obszarze zbliżonym do kwadratu wyznaczono przecinające się ulice w układzie północ – południe. Dzięki temu powstała zabudowa składająca się z prostokątnych kwartałów zabudowy z kwadratowym rynkiem, na którym stał ratusz. Do rynku przylegała działka, na której wybudowano kościół pw. () Najświętszej Maryi Panny. Pomiędzy nim i rynkiem znajdowały się ławy handlowe. Ławy te po pożarze gotyckiego ratusza (1722r.) zostały przebudowane na do dziś istniejący ratusz. W XIV wieku wybudowano zamek na wyspie, w pobliżu rynku. Zamek oddzielony był od miasta fosami, które obecnie zostały zasypane.

Do miasta prowadziły pierwotnie bramy. . Przed murami, w okolicach bram znajdowały się trzy kaplice: Św. Jerzego, Św. Mikołaja i Św. Gertrudy.

Ad 2) – kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, kościół farny

Najstarszą i najważniejszą świątynią darłowską jest fara – kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej dawniej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (Marienkirche¹⁵). Jego obryta dominuje w strukturze średniowiecznej zabudowy miasta, a obecny jego wygląd został ukształtowany przez długą i złożoną historię, w tym cztery pożary miasta w latach 1589, 1624, 1669 i 1772. Początki parafii miejskiej nie są jasne. Prawdopodobnie powstała na początku XIII

¹⁴ Dane z Karty WEZ Układu urbanistycznego Darłowa, autor : M. Gibczyński

¹⁵ J. KOWALCZYK-KONTOWSKA ,*HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ T. XIII DARŁOWO*, Darłowo 2019

wiek. Najstarsza wzmianka dotycząca kościoła miejskiego pochodzi z 1301 roku, ale świątynia musiała istnieć wcześniej, służąc potrzebom religijnym mieszkańców w okresie budowania miasta po pierwszej jego lokacji z 1271 roku. Od 1321 roku kościół wzmiankowany jest pod patronatem Najświętszej Maryi Panny. Nie znamy formy pierwszego kościoła, ale przypuszczalnie to na jego miejscu wzniesiono istniejącą do dzisiaj świątynię. Przyjmuje się, że budowę nowego kościoła farnego rozpoczęto około 1330 roku. Został ufundowany przez mieszczan pod patronatem książąt pomorskich. Budowano go etapami. Świątynię zbudowano z cegły w stylu wątku polskiego przy użyciu zendrówki. Ślady dekoracyjnego fryzu w formie rombów z tej mocno palonej cegły zachowały się we fragmentach elewacji zachodniej i północnej. Ten sposób zdobienia elewacji był dość powszechny w architekturze sakralnej w 2 połowie XIV wieku i w XV wieku.

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Darłowie. Fot. A. Michalak, 2021 rok

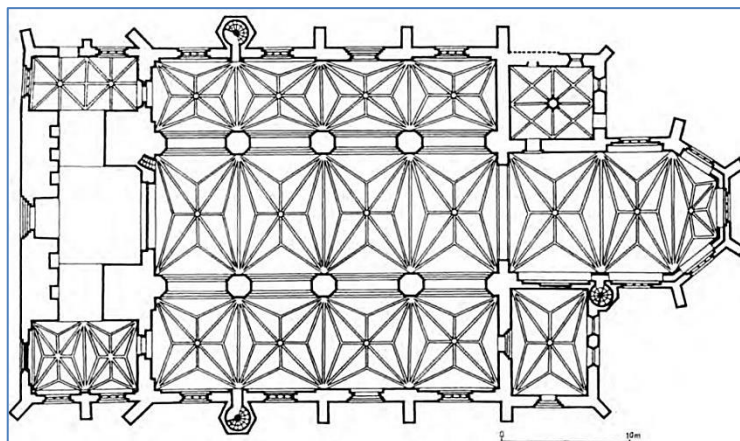

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Darłowie. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Darłowie, ujęcie N. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Bryła darłowskiego kościoła jest urozmaicona. Korpus składa się z wysokiej nawy głównej nakrytej dwuspadowym dachem, do której od strony wschodniej przylega niższe, prostopadłościennie prezbiterium o wielopołaciowym dachu, od północy i wschodu – nawy boczne przykryte własnymi, pulpitowymi dachami. Korpus nawowy, także prezbiterium, opinają trzykondygnacyjne przypory, niższe w nawach bocznych.

Rzut planu kościoła pw. (.) Matki Boskiej Częstochowskiej

Od zachodu w korpus nawowy wtopiona jest czterokondygnacyjna wieża. Wieża darłowskiego kościoła znalazła się w obrysie korpusu wtórnie, po tym jak kilka lub kilkanaście lat po ukończeniu budowy korpusu (koniec XIV wieku) nawy boczne przedłużono aż do zachodniej ściany wieży. Wraz ze ścianami szczytowymi naw tworzy elewację frontową kościoła¹⁶. Po północnej stronie prezbiterium znajduje się dwukondygnacyjna zakrystia z XV wieku, a od strony południowej, dobudowana w następnym wieku, kaplica zwana w późniejszych latach kaplicą Schuttena na cześć burmistrza zasłużonego w czasie wojny trzydziestoletniej. Pomiedzy prezbiterium a kaplicą południową, a także między trzecim i czwartym przęsłem korpusu, umieszczone są wieloboczne klatki schodowe, wiodące na więźbę dachową. Do kościoła prowadzą trzy ostrołukowe, uskokowe portale, profilowane ceglanymi kształtkami. Główny portal jest umieszczony w fasadzie, a boczne na szerokości drugiego przęsła w obu nawach

¹⁶ ¹⁶ J. KOWALCZYK-KONTOWSKA, *HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ T. XIII DARŁOWO*, Darłowo 2019

bocznych. Poszczególne nawy przykrywają sklepienia gwiaździste 4-ramienne, a zakrystię sklepienie żebrów, czteroprzęsłowe.

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Darłowie. Nawa główna – widok na prezbiterium i widok na organy. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Pożar miasta 4 lipca 1589 roku zniszczył częściowo kościół. Zniszczeniu uległo zewnątrz i wypalone zostało jego średniowieczne wyposażenie. Odbudowa trwała kilkanaście lat. W tym czasie naprawiono zniszczoną część zewnętrznych murów świątyni, nadbudowano wieżę, a miedziane pokrycie na niej założono dopiero w 1599 roku. Budowę kaplicy ukończono w 1619 roku. Po pożarze na nowo wyposażono także wnętrze świątyni. Zbudowano nową ambonę, organy (1597), odnowiono chór i ozdobiono go obrazami Chrystusa Zbawiciela oraz portretami apostołów. W nawach zawieszono nowe świeczniki. Szczególnie cennym obiektem był ołtarz dekorowany rzeźbami, wykonany z fundacji Christopha Peuchlera. Obraz w ołtarzu oraz skrzydła boczne wykonał miejscowy artysta Johann Adolf Hackfurt. Po pożarze wyposażenie wnętrza zakończono w 1612 roku. W tym czasie ogrodzono także teren wokół świątyni.

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Darłowie.
Sklepienie nawy głównej. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Dwanaście lat później, 11 listopada 1624 roku, wybuchł w mieście kolejny groźny pożar, w którym spłonęło 566 budynków, w tym szkoła parafialna, dom pastora, ratusz. Spalił się także kościół. Zawaliło się zwieńczenie wieży, uszkodzony został dach korpusu nawowego i częściowo sklepienie. Stopiło się sześć dzwonów i zegar. Po raz drugi w dziejach kościoła zniszczeniu uległo całe wyposażenie wnętrza, w tym sprzęty i szaty liturgiczne. Dalszego zniszczenia kościoła dokonała burza, która rozszalała się w maju 1625 roku i spowodowała zawalenie się części konstrukcji sklepień naruszonych już pożarem. W odbudowę kościoła, tak jak wielu ważnych dla miasta obiektów, zaangażował się sam książę Bogusław XIV. Dnia 2 kwietnia 1625 roku kościół został ponownie otwarty, mimo że wymagał jeszcze wielu napraw. Wiek XVII był dla Darłowa czasem upadku, pogłębianym przez klęski żywiołowe, a także skutki wojny trzydziestoletniej. Mimo podejmowanych wysiłków miasto nie mogło podnieść się gospodarczo, a wciąż nowe klęski znacznie je zubażały. W 1669 roku, 15 listopada, kolejny pożar zniszczył miasto oraz odbudowany i nowo wyposażony kościół. W wieżę kościoła uderzył najpierw piorun, a potem rozpętała się burza i wiatr. Wieża i kościół spłonęły całkowicie. Organy, ołtarz i wszystkie sprzęty zostały zniszczone w ciągu kilku godzin. Kościół, podobnie jak w poprzednich latach, odbudowywano ze środków wielu instytucji i osób prywatnych. Kolejny

katakлизм dotknął darłowski kościół Najświętszej Marii Panny w 1722 roku, kiedy to świątynia znów uległa spaleni. Tak jak poprzednio podjęto starania, by ją odbudować. Wspomina się, że w czasie tego pożaru zupełnie wypaliło się wnętrze i pozostały tylko mury zewnętrzne. Odbudowano wtedy wieżę i przykryto ją dachem namiotowym zwieńczonym niską drewnianą latarenką z barokowym cebulastym hełmem. Wyposażono także wnętrze. Zainstalowano nowe organy. Z tego czasu pochodzi istniejąca do dzisiaj barokowa ambona ze scenami ze Starego i Nowego Testamentu, apostołami i podporą w formie anioła. Ostatnie zmiany w kościele wprowadzono przy okazji prac „regotyzacyjnych”, które były wyrazem mody w architekturze końca XIX wieku polegające do nawiązywaniu w budowlach sakralnych do gotyku. Usunięto wtedy stare empory i wybudowano nową – południową. Wykonano wtedy polichromię na łuku tęczowym z wyobrażeniem Chrystusa Króla w otoczeniu ewangelistów, wymalowano sklepienie prezbiterium¹⁷. W oknach zainstalowano witraże. Na nowe miejsce przeniesiono także srebrny ołtarz pozyskany w 1805 roku po zamknięciu kaplicy zamkowej. W prezbiterium ustawiono nowy ołtarz z obrazem Hausmanna „Chrystus uciszający burzę” w retabulum.

¹⁷ Tamże

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Darłowie.
Barokowa ambona. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Parafia Najświętszej Maryi Panny była w okresie średniowiecza, a także w wiekach późniejszych podstawową jednostką integrującą społeczność miasta. Wielką rolę w średniowiecznym Darłowie spełniało bractwo różańcowe oraz bractwo zrzeszające duchownych i ludzi świeckich zwane kalendami, wzmiankowane w 1490 roku. Głównym celem ich działalności była opieka nad godną oprawą pochówków duchowieństwa. O znaczeniu kościoła świadczy ofiarność książąt pomorskich, później elektorów brandenburskich, władz miasta, mieszkańców, a także okolicznej szlachty w czasie odbudowy świątyni po kolejnych pożarach. Z kościołem przez wieki związane były gildie rzemieślnicze. Od 1654 roku fara spełnia nową funkcję. Z chwilą przeniesienia do kościoła pochówków króla Eryka, księżnych Elżbiety i Jadwigi oraz ich uroczystym pogrzebem zorganizowanym przez władze brandenburskie stała się nekropolią książęcą .

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Darłowie.
Kaplica książęca. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Ważną rolę spełniał także teren wokół kościoła. Pełnił on różnorakie funkcje. Oprócz miejsca modlitwy, obrzędów pogrzebowych, procesji, był miejscem azylu i do 1806 roku miejscem pochówków.

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Darłowie.
Cmentarz przykościelny - lapidarium. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Ad 3) Kościół Św. Gertrudy

Kościół pw. Św. Gertrudy¹⁸ pochodzi z XV wieku. Został wybudowany w stylu gotyckim z cegły i oszkarpowany uskokowymi przyporami na planie centralnym dwunastoboku złożonego z partii środkowej na rzucie regularnego sześcioboku i dwunastobocznego obejścia. Od strony południowo-zachodniej przylega do niego późniejsza, trapezoidalna zakrystia.

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie.
Widok ogólny. Fot. A. Michalak, 2021 rok

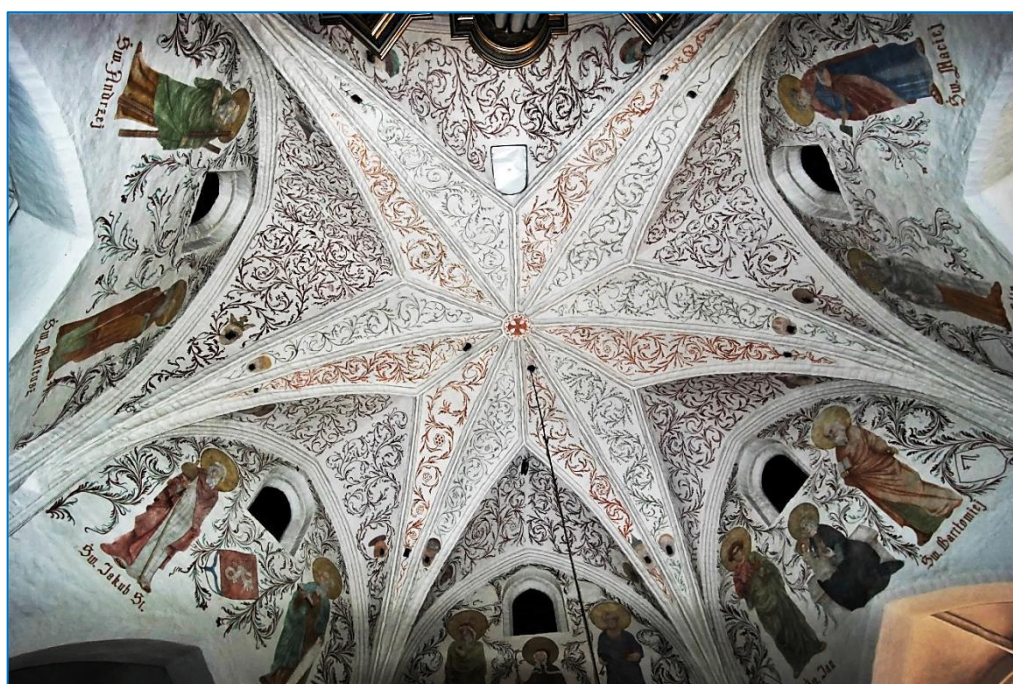
Obecnie przykryty wielopłaszczyznowym dachem namiotowy, kryty gontem. Dach zwieńczony sygnaturką z wietrznikiem, kulą i krzyżem. Ściany zewnętrzne kościoła przeprute są trzema ostrołukowymi, profilowanymi portalami i wysoko umieszczonymi oknami nad portalami.

¹⁸ J. KOWALCZYK-KONTOWSKA, *HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ T. XIII DARŁOWO*, Darłowo 2019

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie - wnętrze kościoła
Fot. A. Michalak, 2021 rok

Część środkowa przykryta sklepieniem gwiaździstym, wsparta na sześciu filarach, otwiera się do obejścia wysokimi, ostrołukowymi arkadami.

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie - sklepienie wewnętrzne.
Fot. A. Michalak, 2021 rok

Wewnątrz powierzchnię ścian pokrywają polichromie ze zrekonstruowaną postacią Madonny z Dzieciątkiem oraz współcześnie wykonanymi przedstawieniami Św. Gertrudy i Apostołów na tle wici roślinnej. Najstarsza wzmianka o kaplicy Św. Gertrudy (Święta KK z VII w., czczona w Niemczech i Niderlandach, patronka rycerstwa, wędrowców, od XV w. także patronka zmarłych) pochodzi z 1497 roku i dotyczy powodzi, podczas której jeden ze statków wyrzucony przez fale został odnaleziony pod wzgórzem, gdzie później usytuowano kaplicę.

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie - wnętrze kościoła
Fot. A. Michalak, 2021 rok

Kaplice pw. Św. Gertrudy były często budowano w obrębie szpitali. W Darłowie także istniał szpital Św. Gertrudy, wzmiankowany w 1406 roku i prawdopodobnie część fundacji czy zespołu, przy którym funkcjonowała kaplica. Za tą tezę przemawia fakt jej usytuowania poza murami miasta, za Kamienną Bramą, na wyniesieniu, z którego mogła być widoczna nie tylko z drogi lądowej, ale także od strony morza. Z czasem wokół kaplicy powstał cmentarz. Chowano na nim zmarłych z biednych rodzin, służących, bezdomnych, skazańców, a także żołnierzy.

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie - wnętrze kościoła, dolna część empory
Fot. A. Michalak, 2021 rok

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie - wnętrze kościoła
Fot. A. Michalak, 2021 rok

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie - wnętrze kościoła, organy
Fot. A. Michalak, 2021 rok

Zachowane zabytki w kościele dowodzą, że w wieku XVII i w wiekach następnych patronat nad kościołem Św. Gertrudy sprawowało miasto, a uposażały go cechy rzemieślnicze. Przykładami są późnorenansansowe ławy z XVI/XVII wieku z wyobrażeniem ojców kościoła - Św. Piotra i Św. Pawła oraz reformatorów Lutera i Melanchtona. Ławy zwane „anielskimi” z figurami aniołów trzymających narzędzia Męki Pańskiej, ławy z motywami bukietów kwiatowych, dwie późnorenansansowe empyry szewskie z 1655 i 1670 roku z postaciami aniołów, motywami butów i tekstami z Ewangelii Św. Mateusza. Ława miejska z 1773 roku zdobiona herbami Darłowa oraz cechów kupców i browarników a także barokowa empory z 1764 roku.

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie – wnętrze, empyry, ławy. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Kościół pw. Św. Gertrudy w Darłowie - wnętrze kościoła, empory
 Fot. A. Michalak, 2021 rok

Ze względu na liczne pochówki w kaplicy Św. Gertrudy w XVII i XVIII wieku dobudowano do jej bryły dwie kaplice grobowe. Do dzisiaj pozostała tylko jedna, poszerzona i przedłużona w XIX wieku, pełniąca obecnie funkcję zakrystii. W 1860 roku zainstalowano w kościele organy.

Na początku XX wieku kościół św. Gertrudy był remontowany. Wtedy zasypano podziemia (kryptę), obniżono poziom posadzki, wykuto w elewacjach owalne okienka, wymieniono pokrycie dachowe i wyremontowano XVII-wieczną dobudówkę – kaplicę grobową. Wykonano nową polichromię ścienną jako tło dla „Ostatniej Wieczerzy” przedstawionej na ołtarzu. Na emporze zainstalowano nowy, neobarokowy prospekt dla ufundowanych wcześniej organów i zbudowano nową emporę z symbolami czterech ewangelistów. Odrestaurowano również ambonę przeniesioną w 1805 roku z kaplicy zamkowej. Zakonserwowano także 19 epitafiów, które umieszczono na ścianach świątyni. Remont ukończono w 1912 roku. Znaczące prace konserwacyjne były przeprowadzone także po 1945 roku. Kościół pw. Św. Gertrudy jest wysokiej klasy dziełem architektonicznym i jednym z najciekawszych gotyckich obiektów na terenie Pomorza.

Ad 4) Kościół Św. Jerzego

Kaplica Św. Jerzego jest skromną, murowaną z cegły, otynkowaną budowlą. Została założona na planie wydłużonego prostokąta z trójbocznym zamknięciem od strony wschodniej. Jej bryłę wyróżnia niska, nieznacznie wyciągnięta ponad wysokość kalenicy kaplicy, wieża wbudowana od zachodu w korpus nawy. Ściany zewnętrzne wzmocnione są niskimi, sięgającymi niewiele ponad połowę wysokości ścian przyporami. Salowe wnętrza przykrywa XIX-wieczny drewniany, dwuspadowy belkowy strop. Szpitale średnio-wieczne miały służyć do odizolowania chorych w czasie epidemii, ale w większości spełniały funkcje bardziej społeczne niż medyczne. Były przytułkami, w których znajdowano schronienie, wsparcie, pożywienie, opiekę w czasie choroby, ale przede wszystkim opiekę duchową, dostęp do liturgii, a także gwarancję pogrzebu po śmierci. Zazwyczaj były fundowane przez radę miejską, fundacje charytatywne, czasami przez bogatych mieszczan, a wspierane datkami darczyńców. W duchowości tamtych wieków taka fundacja była spełnieniem chrześcijańskiego nakazu miło-sierdza, ale także dobrą transakcją, gdyż chorzy i mieszkańcy przytułków modlili się w intencji donatorów szpitala.

Kościół Św. Jerzego w Darłowie. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Kościół Św. Jerzego w Darłowie. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Ad 5) Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie¹⁹

Zamek w Darłowie jest jednym z siedmiu ufundowanych na Pomorzu przez pomorską dynastię Gryfitów. Rozpoczęcie budowy miało miejsce prawdopodobnie w połowie XIV wieku. Budowa twierdzy w tym miejscu miała zapewne związek z podziałem księstwa wołogoskiego w 1368 roku. W jego wyniku utworzono dzielnicę słupsko-sławieńską i wyznaczono jej stolicę w Darłowie, które miało najkrótsze połączenie morskie z Wołogoszczą/Wolgast. Zbudowano wtedy zamek na planie zbliżonym do kwadratu (32 x 34 m), okolony był murem sięgającym 15 m wysokości. Nad budowlą dominowała czterościana wieża pełniąc rolę bramy wjazdowej. Całą długość muru wschodniego zajmowało reprezentacyjne skrzydło zamku. Część mieszkalna znajdowała się po lewej stronie wjazdu, patrząc od strony wieży.

Zamek w Darłowie, ujęcie E. Fot. A. Michalak, 2021 rok

¹⁹ J. Buziakowski, *HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ T. XI Ośrodki miejskie*, Darłowo 2013

Zamek oczywiście był wielokrotnie rozbudowywany, między innymi przez Eryka I Pomorskiego (1382-1459), który spoczywa w krypcie książęcej kościoła farnego w Darłowie. Po okresie władania Danią, Szwecją i Norwegią król Eryk I zmuszony do ucieczki w 1449 roku z Visby na Gotlandii przybył do Darłowa. Mimo zaawansowanego wieku (Eryk miał wtedy 67 lat), zdetronizowany król zajął się rozbudową swej nowej siedziby. Jego dziełem było, zbudowane między skrzydłem południowym a północnym murem obwodowym, zachodnie skrzydło zamku. Reprezentacyjna aula (sala Rycerska) na parterze skrzydła wschodniego została ozdobiona sklepieniem gwiaździstym o ośmioramiennych gwiazdach.

Zamek w Darłowie, ujęcie N i S. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Później wzdłuż muru zachodniego wybudowano przylegające do fosy skrzydło mieszkalne dla księżnej o powierzchni 10,6 x 36 m. Do końca XVI wieku zamek w Darłowie został przekształcony w nowożytną rezydencję książęcą. Najpierw, przed rokiem 1538, za sprawą Barnima XI (1523-1569) wyburzono skrzydło wybudowane przez Eryka I oraz powiększono i przywrócono proporcje dziedzicowi zamkowemu, dobudowano kręte klatki schodowe. W drugiej połowie XVI wieku od strony południowej wstawiono budynek bramny i przerzucono

most nad fosą oddzielającą zamek od miasta. Najpóźniejsza faza przebudowy zamku w Darłowie miała miejsce za czasów ostatniego z Gryfitów – Bogusława XIV (1580-1637).

W 1624 roku zamek stanął w płomieniach. Po pożarze książę i jego małżonka Elżbieta odbudowali go. Na wszystkie elewacje zamkowe nałożono tynk, w murach obwodowych wykuto liczne otwory okienne.

Zamek w Darłowie - dziedziniec zamkowy. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Największe zmiany zaszły jednak w pomieszczeniach zamkowych, w tym w dawnej sali Rycerskiej w skrzydle wschodnim. Z auli zniknął gwiazdzisty strop. Nowa kaplica, dzięki księżnej Elżbiecie, zyskała bogaty artystyczny wygląd.

W 1653 roku skończył się okres panowania Gryfitów na Pomorzu Zachodnim i Środkowym. Przejście Pomorza, w tym i Darłowa, pod panowanie Brandenburgii oznaczało również koniec świetności zamku darłowskiego jako jednej z książęcych siedzib. Twierdza została pozbawiona gospodarza, któremu zależało na podtrzymaniu jego okazałości. Kolejne pożary (w roku 1679 i 1680) i odbudowy uprościły wygląd zamku. Katastrofalny dla murów zamkowych okazał się

także pomysł przeznaczenia w połowie XVIII wieku dawnej książęcej siedziby na skład soli - do dzisiaj zamek boryka się ze zjawiskiem wtórnej krystalizacji soli w piwnicach pod skrzydłem zachodnim. Jedynie urządzona przez księżną Elżbietę kaplica zamkowa zachowała swoją funkcję i służyła mieszkańcom Darłowa do 1809 roku.

Zamek w Darłowie, ujęcie S-W. Fot. A. Michalak, 2021 rok

W czasie wojen napoleońskich zamek przekształcono na szpital dla żołnierzy francuskich. W 1833 roku rozebrano skrzydło zachodnie. Około 1850 roku w zamku urządzono sąd i więzienie, aż w końcu w 1929 roku przekształcono go w muzeum. W związku z koniecznością adaptacji pomieszczeń na cele wystawowe i ogólnie złym stanem obiektu, wykonano remont zamku, który zakończono w 1933 rok. Zamek do dzisiaj pełni funkcję muzeum i jest najważniejszym i największym zabytkiem Darłowa.

Ad 6) Brama Kamienna (Wysoka)

Brama Wysoka jest jedyną, jaka pozostała do dziś. Jej budowa datowana jest na XIV wiek. Brama Kamienna usytuowana jest w zabudowie zwartej, w kierunku wschodnim od rynku²⁰. Zamyka ulicę Powstańców Warszawskich od strony północno-wschodniej. Murowana z cegły, nie tynkowana. Strop belkowy (widoczny w przejeździe Bramy). Dach kryty dachówką.

²⁰ Karta WEZ - Brama Kamienna, 1955 rok

Budowla wzniesiona na planie prostokąta z przejazdem w przyziemiu. Bryła wieży (bramy) jest zwarta, czterokondygnacyjna, wsparta dwiema przyporami o dwóch uskokach, przekryta dachem czterospadowym. Elewacje północno-wschodnia i południowo-zachodnia są symetryczne. Na osi głównej umieszczony, w przyziemiu, znajduje się ostrołukowy przejazd. Część przyziemia oddzielona od wyższych kondygnacji pasem gzymsu. W II kondygnacji, znajdują się trzy niewielkie okienka, oddalone od siebie równomiernie, nad nimi w wyższej kondygnacji - trzy ostrołukowe blendy, wewnątrz tynkowane, na ich tle, w III kondygnacji - trzy okienka. W IV kondygnacji dwa większe okna zwieńczone ostrołukowe. Po obu stronach elewacji dwie wysmukłe blendy, biegnące przez trzy kolejne kondygnacje. Blendy ostrołukowe, wewnątrz tynkowane. Całość wieńczy gzyms biegnący pod okapem dachu. W elewacji południowo-zachodniej, między III-cią i IV-tą kondygnacją - data "1737". W elewacjach bocznych symetrycznie umieszczone blendy, zwieńczone ostrołukowe i niewielkie okienka-strzelnice.

Brama Wielka w Darłowie, ujęcie N i S. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Ad 7) Ratusz, Pl. Kościuszki 9

Ratusz w Darłowie. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Ratusz jest budynkiem dwukondygnacyjnym, symetrycznym, 11 osiowym. Na centralnych osiach 5 - 7 - osiach pseudoryzalit z drzwiami głównymi na 6 - osi. Ściany elewacji otynkowane. Budynek posadowiony na niskim cokole, od południa z oknami piwnicy. Centralne osie fasady zaakcentowano ryzalitem. Jego naroża wyłamane są prostym uskokiem. W zwieńczeniu trójkątny naczótek. Interesującym Elementem jest w ozdobny portal nad drzwiami wejściowymi do ratusza.

Ratusz w Darłowie - portal wejściowy. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Ratusz w Darłowie - zwieńczenie portalu wejściowego. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Z oryginalnego wyposażenia zachował się portal, który stanowi ozdobne obramienie drzwi głównych prowadzących do budynku. Wejście jest otoczone dwoma kolumnami, a nad nim znajduje się inskrypcja odnosząca się do historii miasta i herb miasta. Drzwi po bokach flankują kolumny o bazach na stylobacie. Wspierają archiwoltę o łuku koszowym, przewiązanymi profilami; centralnie umieszczony zwornik z pełnoplastyczną główką kobiecą. Trójkątne pola nad łukiem wypełniają kartusze z reliefową dekoracją ornamentu małżowinowego. Ponad zwornikiem herb miasta wykonany w płaskorzeźbie; w centrum tarcza herbowa z godłem, hełmem i klejnotem w postaci koła młyńskiego z wpisanym wewnątrz krzyżem greckim. Z hełmu wyrastają skręcone fantazyjnie wicie akantu. W tle osadzone, po dwie z każdej strony, poziome tablice inskrypcyjne (dolna węższa, górna szersza) z napisami łacińską majuskułą.

Górna część inskrypcji powstała między 3 i 4 pożarem, również napisana jest dużymi literami. Herb miasta Darłowo ukazuje koło młyńskie jako ozdobę hełmu. Na czerwonym tle (pierwotnie tarcza była polichromowana) widnieje srebrny rybogryf, gryf który od połowy ciała przechodzi w ogon jesiontra. Na srebrnej podstawie (w dolnej części tarczy herbowej), znajdują się dwie przecinające się ukośne linie, niebieskie wstęgi symbolizujące spływ dwóch rzek Wipper i Grabow. Gryf był zwierzęciem herbowym książąt pomorskich, a także rodów Swenzonen, którzy dokonali nowego założenia miasta. Barwy miejskie Darłowa to czerwień i srebro. To ostatnie zostało zastąpione na chorągwiach kolorem białym.

	ANQ : CHRI 1657	
HAEC CIVITAS LOCATA PRIVILEGIS ADAUCTA TER INGIBUS CREMATA TOTIES RESUSCIA DEO DUCIA GRATA SIS PERPATIM BEATA		AT CHRI : MCCLXX, MCCCXXII 1589. 1624. 1648 CRESE. FLORE CIVITAS TE DEUS FELICITET DUX DIN TE PROTEGAT
SED PORH DOLOR / FLAMMIS ITERUM DEVASTATA, ANNO 1679 ET 1722.		ET HIC DOMUS PUBLICA NOVITER EXTRACTA. AO 1725 SIT ULTIMUM !

	ROKU PAŃSKIEGO 1657	
<p>TO MIASTO ZOSTAŁO ZAŁOŻONE</p> <p>PRAWA OTRZYMAŁO TRZY RAZY ZOSTAŁO ZNISZCZONE PRZEZ OGIEŃ</p> <p>TAK SAMO ZOSTAŁO ZNOWU ODBUDOWANE</p> <p>DZIĘKI TWOJEMU PANU I KSIĘCIU</p> <p>BĄDŹ SZCZĘŚLIWE</p>		<p>W XII WIEKU PO NARODZENIU CHRYSTUSA</p> <p>W 1312 ROKU</p> <p>W 1589, 1624, 1648</p> <p>ROŚNIJ I ROZKWITAJ MIASTO !</p> <p>BÓG CIĘ BŁOGOSŁAWI !</p> <p>KSIĄŻE CHRONI CIEBIE !</p>
<p>ALE BÓL PRZEZ PŁOMIEŃ ZOSTAŁ ZNISZCZONY W 1679 I 1722</p>		<p>A TUTAJ RATUSZ NA NOWO WYBUDOWANY W ROKU 1725</p> <p>OBY PO RAZ OSTATNI!</p>

Ratusz w Darłowie - zwieńczenie portalu wejściowego. Fot. A. Michalak, 2021 rok

Najważniejsze zabytki z obszaru starego miasta są w dobrym stanie zachowania. Układ urbanistyczny śródmieścia Darłowa w większości posiada autentyczną strukturę przestrzenną, przy utracie, zrozumiałej ze względu na charakter konstrukcji, pierwotnej zabudowy. Stan zabytkowego układu przestrzennego należy określić jako dobry. Częścią średniowiecznej zabudowy jest kościół parafialny, wielokrotnie niszczonego pożarami i odbudowywany, systematycznie poddawany pracom konserwatorskim, przetrwał do dzisiaj. Stan kościoła jest dobry. Kaplica Św. Gertrudy i kaplica Św. Jerzego także zostały częściowo przebadane i przeprowadzono tam niezbędne prace konserwatorskie. Również stan tych obiektów jest dobry.

Zamek Książąt Pomorskich był wielokrotnie restaurowany i jako obiekt muzealny ma dobrą opiekę, jego badania są wysoko zaawansowane, stan obiektu uznaje się za dobry. Mury obronne miasta i brama Kamienna to dwa dosyć różne obiekty, z murów obronnych pozostały nieliczne fragmenty w stanie złym i grozi im kompletne zniszczenie, natomiast Brama została

poddana badaniom i oczekuje na prace konserwatorskie, jej stan jest średni. Ratusz miejski jest użytkowany i na bieżąco konserwowany ale wymaga odnowy jego historycznych wnętrz. Podcieniowe domy mieszkalne przy ul. Plac Tadeusza Kościuszki i ul. Powstańców Warszawskich, podobnie jak pozostała mieszkalna zabudowa zabytkowa została wyremontowana – stan dobry. Dom ryglowy przy ul. Marii Curie Skłodowskiej 22, który został odrestaurowany i jego stan jest bardzo dobry. Most zwodzony z Darłówka jest nieczynny, zdemontowany i oczekuje na prace konserwatorskie i lokalizację użytkową, stan mosty jest zły. Pozostałe obiekty takie jak latarnia i spichlerze – stan dobry ale wymagający konserwacji. Osada otwarta zlokalizowana poza miastem jako stanowisko nr 10 w Darłowie jest z dokumentowana i nie zagrożona.²¹

Zagrożenia środowiska kulturowego dla zabytków nieruchomych

Jako uwagę ogólną można wskazać, że zagrożeniem dla zabytków jest niedostosowanie istniejącego zasobu do dzisiejszych wzorców kulturowych i cywilizacyjno-technicznych. Brak jest ekonomicznego i funkcjonalnego uzasadnienia do eksploatacji wielu obiektów gospodarczych i produkcyjnych o charakterze zabytkowym. Brak też środków u właścicieli na remonty generalne, a nawet bieżące. Zagrożeniem jest ekspansywna reklama nowoczesnych materiałów i detalu budowlanego, którego użycie dewaloryzuje skromne i jednorodne kompozycje zabudowy oraz może prowadzić do pogorszenia stanu technicznego obiektów. Do czynników bezpośrednio zagrażających estetyce zabudowy należą współczesne metody modernizacji i adaptacji polegające na:

- powiększaniu i wymianie okien oraz powiększaniu wrót i wymiana ich stolarki z naruszeniem zasad pierwotnych podziałów i kompozycji na elewacji,
- ocieplaniu budynków i związaną z tym likwidacją wystroju ceglanego i tynkowego,
- a w przypadku konstrukcji szkieletowej przyspieszanie jej destrukcji biologicznej,

²¹ Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miasto Darłowo 2010 rok [...]

- wymianie pokryć dachowych i upraszczaniu geometrii dachów,
- adaptacjach zabudowy gospodarczej, bez profesjonalnych opracowań projektowych,
- fragmentarycznym tynkowaniu i malowaniu elewacji,
- montażu anten satelitarnych na eksponowanych elewacjach.

Zagrożone są również zespoły zabytkowej zieleni. Dla licznych jeszcze obsadzeń dróg nadal zagrożeniem mogą być metody ich modernizacji, choć jako podstawowe zagrożenie należy wskazać brak regularnej pielęgnacji i planowego uzupełniania ubytków

5.2.4. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome to głównie wyposażenie kościołów. Jest to zbiór otwarty. Cennymi obiektami należącymi do tej grupy elementy wyposażenia kościoła Św. Gertrudy i kościoła Najświętszej Maryi Panny w Darłowie (Matki Boskiej Częstochowskiej).

Do rejestru zabytków ruchomych z terenu Gminy Miasta Darłowa wpisano wyposażenie:

- Kościoła parafialnego pw. Najświętszej Maryi Panny (stan według załącznika nr 1 z dnia 10.12.1970 r.):

- 1 .Polichromia-/fragmenty/, renesans XVI w?, fresk
2. Ołtarz główny, barok /klasycyzm k. XVIII w., drewno polichromowane
- 3 .Ambona, barok ok.1700 r., drewno
4. Prospekt organowy, barok XVII i XVIII w., drewno polichromowane
5. Ławy kościelne, barok XVII/ XVIII w., drewno, 2 szt.
(figurują na stanie inwentarza Muzeum: MD/AH/889-890) – przekazane przez parafię w 1976 r.)
6. Stalle, barok XVII / XVIII w., drewno, 2 szt.
7. Obraz "Nawiedzenie Św. Elżbiety", barok, olej/płótno
8. Obraz - "Pokłon Trzech Króli" , barok, olej/płótno
9. Obraz Św. Andrzej Apostoł, p. barok XVIII w., olej/płótno
10. Obraz Św. Bartłomiej Apostoł, p .XVIII w., olej/płótno
11. Obraz Św. Filip Apostoł, p. barok I p. XVIII w., olej/płótno

12. Obraz Św. Jakub Apostoł, barok XVIII w., olej/płótno
 13. Obraz Św. Paweł Apostoł, I poł. XVIII w, olej/płótno
 14. Obraz Św. Tomasz Apostoł, p. barok I p. XVII w., olej/płótno
 15. Obraz Anioła z symbolem pasyjnym, p. barok, olej/ płótno
 16. Obraz Anioła z symbolem pasyjnym II, p. barok, 1 poł. XVIII w., olej/płótno
 17. Obraz Anioła z symbolem pasyjnym III, p. barok, 1 poł. XVIII w., olej/płótno
 18. Kolumny chóru muzycznego, renesans XVII w., drewno, 6 szt.
(figuruje na stanie inwent. Muzeum: MD/AH/889-890) – przekazane przez parafię w 1976 r.
 19. Obraz Anioła z symbolem pasyjnym IV, p. barok, olej/ płótno
 20. Krucyfiks ołtarzowy, barok, drewno polichromowane
 21. Tabernakulum, barok XVIII w., drewno polichromowane
 22. Sarkofag ks. Jadwigi, żony Ulricha Szczecińskiego 1595-1650, renesans po 1650 r., odlew cynowy
 23. Sarkofag ks. Elżbiety, żony Bogusława XIV - 1580-1653, renesans, odlew cynowy
 24. Sarkofag Eryka I, neoklasycyzm 1882 r., piaskowiec
 25. Świecznik wiszący, renesans ok. poł. XVII w., mosiądz
 26. Świecznik wiszący, barok ok. XVIII w., mosiądz
 27. Świecznik wiszący, XVIII/XIX w. mosiądz
 28. Misa chrzcielna, renesans, miedź
 29. Krata, neobarok, żelazo
 30. Dzwonek, klasycyzm, mosiądz
 31. Starodruk - biblia, renesans 1585 r., papier, opr. skóra
 32. Starodruk - biblia, barok 1707 r., papier, oprawa skóra
(figuruje na stanie inwentarza Muzeum: MD/AH/889-890) – przekazane przez parafię w 1976 r.
 33. Starodruk - Acta Eruditorum 1697 r./ i pobliskie lata, papier, opr. pergamin, kilka tomów
- Kaplicy pw. Św. Gertrudy wg wpisów z 1987 r., 1991 r. i 1993 r.:**

1. Empora tzw. "szewska I", 1655 r., renesans, drewno rzeźbione i polichromowane
2. Empora tzw. "szewska II", 1670 r., renesans, drewno rzeźbione i polichromowane
3. Empora tzw. "południowo-wschodnia", 1764 r., barok, drewno rzeźbione i polichromowane
4. Empora tzw. "południowa-miejska", 1912 r., drewno rzeźbione i polichromowane
5. Ława tzw. "kwiatowa", XVI/XVII w., renesans, drewno rzeźbione i polichromowane
6. Ława tzw. "anielska"-zachodnia, XVI/XVII w., renesans, drewno rzeźbione i polichromowane
7. Ława tzw. "miejska - herbowa", 1735 r., barok, drewno rzeźbione i polichromowane
8. Prospekt organowy, 1860 r., neobarok, drewno rzeźbione i polichromowane, Nr rej.196/B z dnia 5 września 1991 r.
9. XIX-wieczny prospekt organowy wraz z emporą organową
10. XVI/XVIII-wieczne polichromie pokrywające sklepienie i ściany kościoła - Nr rej. 200/B z dnia 20 lipca 1993 r.
11. organy z kościoła parafialnego pw. Św. Gertrudy w Darłowie z pocz. XX w.

W rejestrze zabytków ruchomych znajduje się również:

1. Fontanna usytuowana przed ratuszem - Fontanna na Rynku, Plac Kościuszki, wpisana decyzją z dnia 27 listopada 2001 r. pod nr 9.
2. Wyposażenie zespołu młyna przy ul. Kanałowej 3 - załącznik zawierający wykaz 67 urządzeń technicznych, które stanowią zabytkowe wyposażenie zespołu młyna i są prawnie chronione jako ruchome zabytki techniki decyzją z dnia 27 lipca 1995 r.
3. Tablica inskrypcyjna na ścianie południowej kościoła wykonana w 1633 r. o wymiarach 180 x 185 cm z Kościoła pw. Św. Jerzego według wpisu z 29 października 1993 r.

Darłowo posiada także udokumentowane dziedzictwo niematerialne. Należą do niego, obok nazwy własnej miasta i herbu Darłowa, także nazwy własne dzielnic:

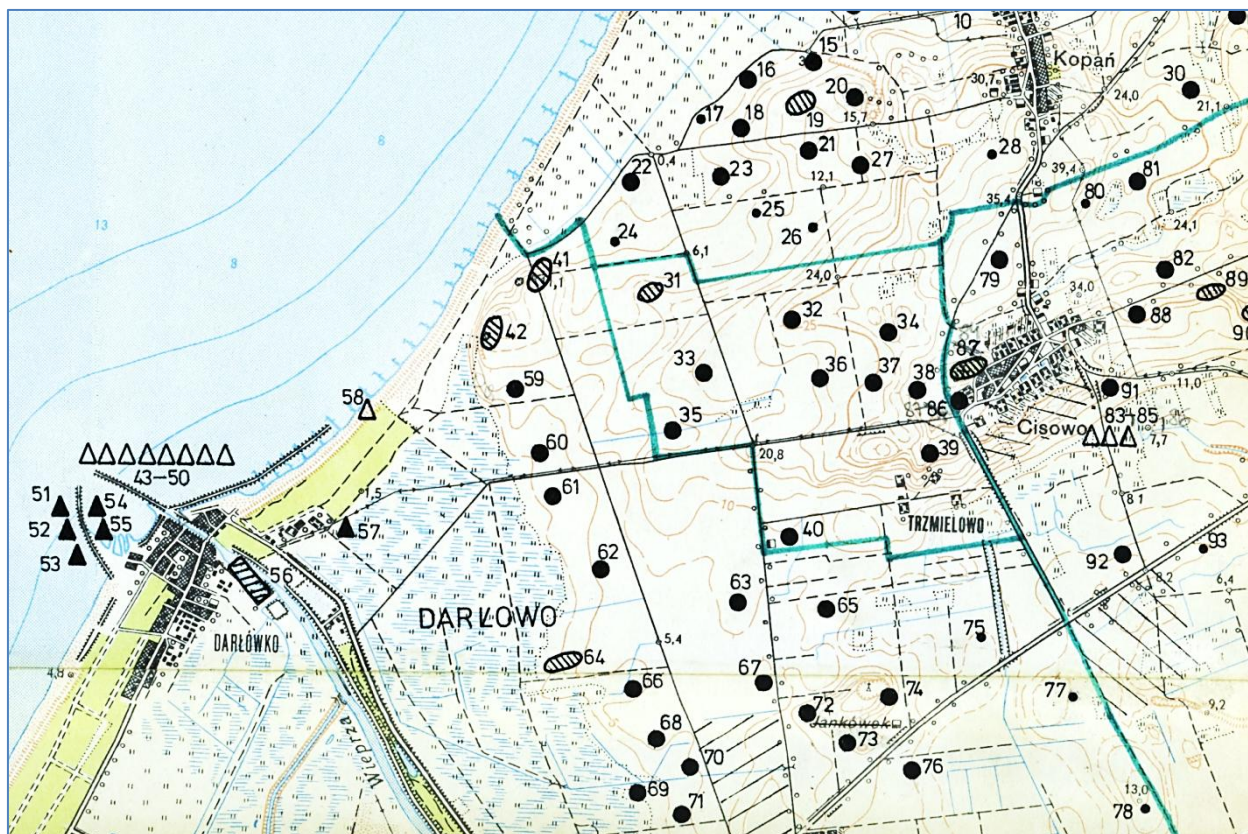
- Przedmieście Wieprzańskie,
- Przedmieście Słupskie,
- Przedmieście Ku Ujściu,
- Darłówko.

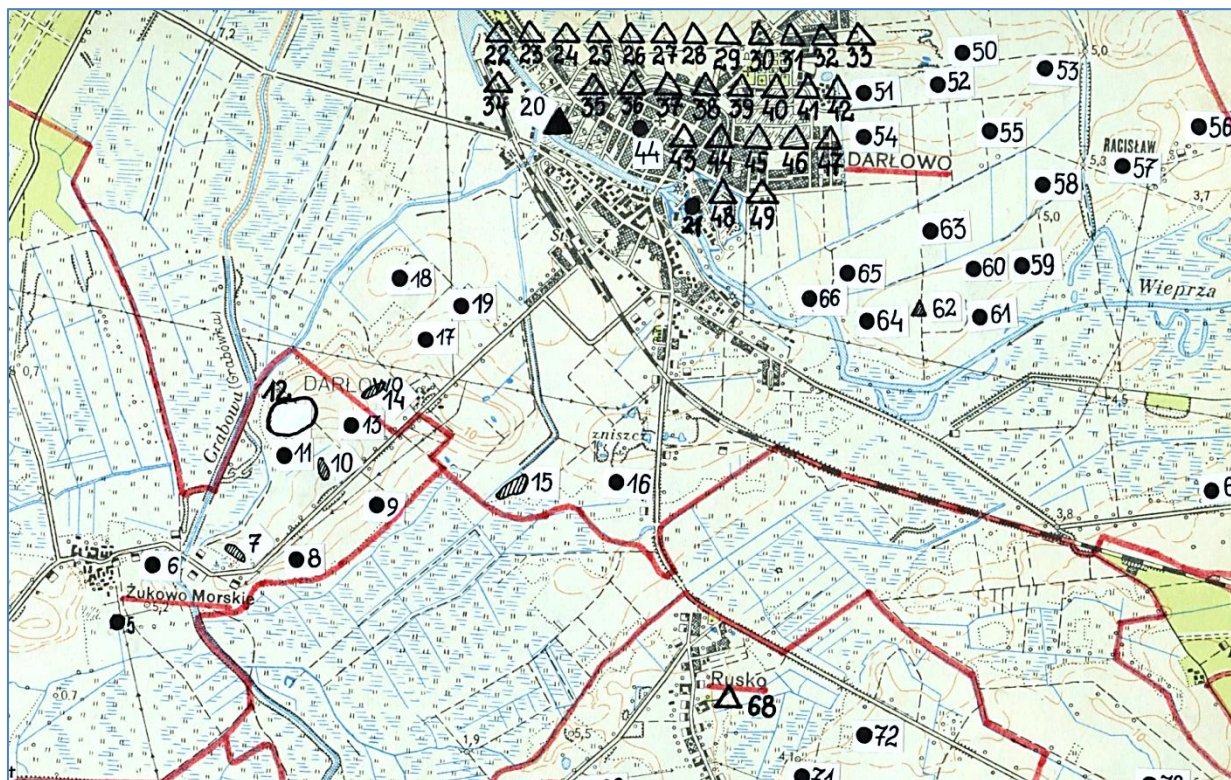
Omawiając zabytki ruchome z terenu gminy warto również wspomnieć o kolekcji eksponatów w zbiorach Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie ul. Zamkowa 4.:

Dział Artystyczno-Historyczny	<ul style="list-style-type: none"> - Rzemiosło artystyczne, meblarstwo pomorskie (m.in. meble tzw. „gdańskie”, barok, XVIII w., renesansowe łóże z baldachimem, wyposażenie wnętrz okresu Biedermeier). - Sztuka Wschodu (m.in. kolekcja, grafik japońskich, mebli arabskich). - Pomorska sztuka sakralna (m. in.: ambona, fundacji księżnej Elżbiety, barok, XVII w., epitafia mieszczańskie XVII-XVIII w.).
Dział Etnograficzny	<ul style="list-style-type: none"> - Wyposażenie chaty pomorskiej (m.in. narzędzia i sprzęt gospodarstwa domowego). - Rzeźba ludowa w drewnie i bursztynie.
Dział Przyrodniczy	<ul style="list-style-type: none"> - Zbiory paleontologiczne, ornitologiczne, geologiczne (m.in. zbiory bursztynu nieobrobionego z inkluzją), zielniki.
Dział Rybacko-Morski	<ul style="list-style-type: none"> - Zbiory kotwic, narzędzia połowowe, nawigacyjne, wyposażenie kutrów rybackich.
Biblioteka	<ul style="list-style-type: none"> - Księgozbiór (książki, czasopisma), inne zbiory nielektroniczne (m.in. stare druki, rękopisy, materiały audiowizualne).

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na obszarze gminy Darłowo zostało zewidencjonowanych 92 stanowiska archeologiczne (Gminna ewidencja stanowisk archeologicznych gminy Darłowo - załącznik nr 2). Rozmieszczenie tych stanowisk na obszarze gminy jest zróżnicowane. Teren Gminy Miasta znajduje się na 2 obszarach AZP (9-23, 10-23).

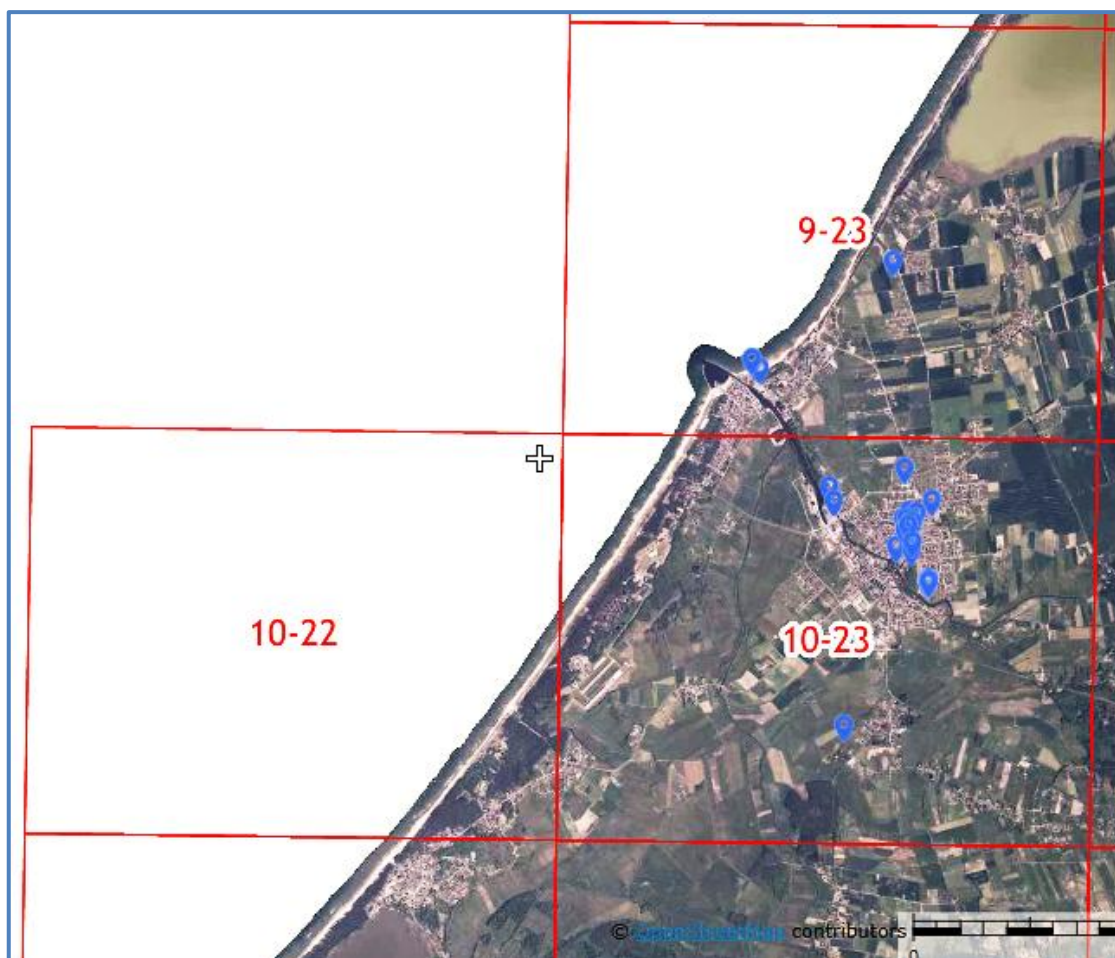

Podział Gminy Miasto Darłowo na obszary AZP z rozmieszczeniem stanowisk archeologicznych
 na podkładzie mapy topograficznej 1:25 000 (układ 1965)

Źródło : zasoby WKZ Zachodniopomorski - Delegatura Koszalin

Podział terenu Gminy Miasto Darłowo na obszary AZP

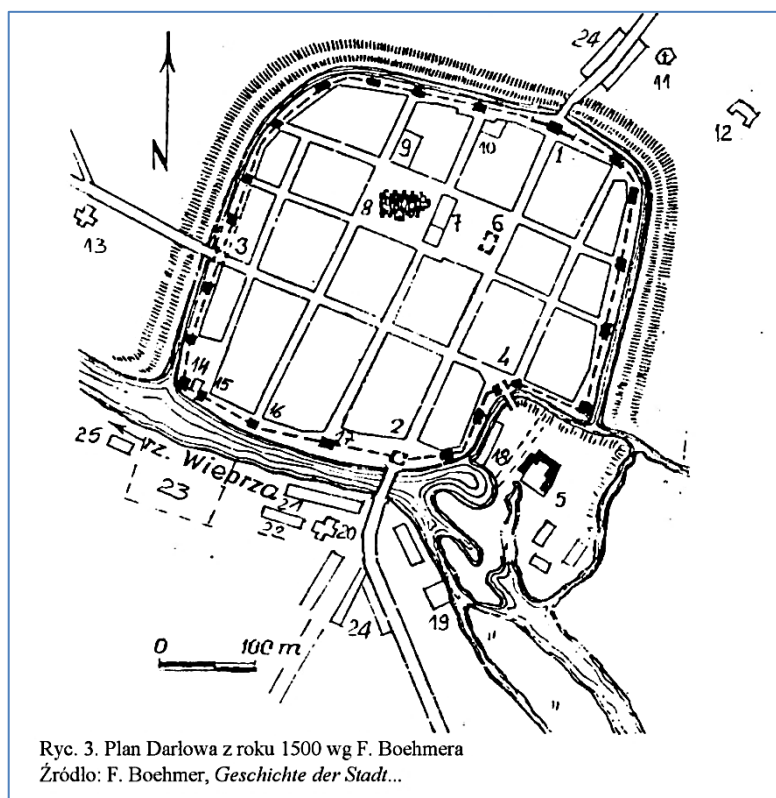

Podział gminy Darłowo na obszary AZP, Źródło: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid>

Zabytki archeologiczne występujące na terenie gminy, zewidencjonowane w układzie AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski), zostały poddane weryfikacji pod względem wartości historycznych, pogrupowane i objęte strefami konserwatorskimi na etapie przygotowywania studium uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego miasta Darłowo. Na terenie gminy ustalono 3 strefy ochronne stanowisk archeologicznych według ich znaczenia. Są to odpowiednio: W I, W II i W III. Studium [...] określa dokładnie zasady ochrony stanowisk objętych odpowiednio tymi strefami. Na terenie miasta występuje jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków i objęte strefą ochrony konserwatorskiej „W I”.

Na obszarze **W I** - pełnej ochrony archeologicznej, obowiązuje zakaz prac ziemnych i bezwzględne zachowanie struktury warstw kulturowych, z dopuszczeniem jedynie prac zabezpieczających.

Jak wynika z historii rozwoju miasta, na terenie zurbanizowanym i terenach otwartych występują liczne relikty osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego stanowiące zabytki archeologiczne, wymagające ochrony biernej lub czynnej (w przypadku podjęcia inwestycji prace ziemne winny być poprzedzone badaniami archeologicznymi). Najcenniejsze zespoły stanowisk archeologicznych lub obszarów na których relikty dawnego zagospodarowania winny być rozpoznane metodami archeologicznymi stanowią stanowiska pradziejowe i średniowieczne: Darłowska Góra, Stare Miasto w granicach wpisu do rejestru zabytków, obszar wyspy młyńskiej, zamku i podzamcza, obszar dawnego klasztoru kartuzów, kościół Św. Jerzego wraz z otoczeniem, kościół Św. Gertrudy wraz z otoczeniem, zespół osad wczesnośredniowiecznych na południowy zachód od miasta²².

²² Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miasto Darłowo 2010 rok [...]

Wśród zlokalizowanych stanowisk archeologicznych, najwcześniejsze pochodzą z epoki kamiennej (mezolit - nieliczne), obecne są także artefakty z okresu kultury pomorskiej wielbarskie, wczesnego średniowiecza. Chronologicznie dominują jednak stanowiska z okresu średniowiecza (XIV-XV w.), czyli lokacji i okresu początkowego rozwoju miasta. Kilkanaście stanowisk z terenu gminy nie posiada ustalonej lokalizacji, są to głównie znaleziska luźne.

W okresie średniowiecznym odnotowujemy wzrost osadnictwa w stosunku do okresu nazywanego zwyczajowo „starożytnym” (oprócz kilku osad występują liczne punkty osadnicze). Oddzielnym zagadnieniem jest obszar starego miasta datowany na XIII-XV wiek, na którego terenie przeprowadzono wiele badań i jest to obszar ścisłej ochrony konserwatorskiej.

Wskazać należy, że organem prawnej ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie Województwa Zachodniopomorskiego jest Wojewoda działający przy pomocy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie. Natomiast na terenie gminy Burmistrz. Ochrona dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy polega na utrzymaniu i wyeksponowaniu zachowanych zasobów, przede wszystkim układu, bądź pojedynczych reliktyw osadnictwa prehistorycznego i średniowiecznego. Celem tej ochrony jest m.in. zachowanie wartościowych stanowisk archeologicznych poprzez np. stworzenie ewidencji gminnej stanowisk archeologicznych, sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, zawierającego strefy ochrony konserwatorskiej.

Celem ochrony stanowisk archeologicznych jest zachowanie rozpoznanych stanowisk archeologicznych w stanie niezmienionym, ograniczenie do niezbędnego minimum prowadzenia archeologicznych badań ratowniczych oraz prawne uregulowanie sposobu zgłaszania i wykonywania prac ziemnych na terenach, na których stwierdzono w ramach badań AZP ślady dawnego osadnictwa.

Strefa W I - pełnej ochrony stanowisk archeologicznych, czyli obszaru występowania stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków lub ewidencji urzędu ochrony zabytków, wykluczającej wszelką działalność inwestycyjną i inną. **Obowiązuje:**

²³ L. Walkiewicz, *Słupskie Studia Historyczne -16, 19-49*, 2010 rok

- zakaz wszelkiej działalności inżynierskiej, budowlanej i innej związanej z pracami ziemnymi (np. kopanie studni, melioracji, karczunku i nasadzania drzew itd.) poza badaniami archeologicznymi oraz pracami zabezpieczającymi zabytek przed zniszczeniem, prowadzonymi na zasadach określonych przepisami odrębnymi dot. ochrony zabytków;

- zachowanie istniejącego układu topograficznego terenu.

Strefa W II - częściowej ochrony stanowisk archeologicznych, zabytków dopuszczającej inwestowanie pod określonymi warunkami. **Obowiązuje:**

- współdziałanie w zakresie zamierzeń inwestycyjnych i innych związanych z pracami ziemnymi z odpowiednim organem ds. ochrony zabytków;

- przeprowadzenie archeologicznych badań ratunkowych na terenie w granicach strefy, wyprzedzających rozpoczęcie prac ziemnych związanych z realizacją zamierzenia na zasadach określonych przepisami odrębnymi dot. ochrony zabytków.

Strefa W III - ograniczonej ochrony stanowisk archeologicznych, polegającej na prowadzeniu interwencyjnych badań archeologicznych w przypadku podejmowania prac ziemnych. Strefa W III obejmuje stanowiska ujęte w ewidencji służby konserwatorskiej. **Obowiązuje:**

- współdziałanie w zakresie zamierzeń inwestycyjnych i innych związanych z pracami ziemnymi z odpowiednim organem ds. ochrony zabytków; przeprowadzenie archeologicznych badań ratunkowych na terenie objętym realizacją prac ziemnych na zasadach określonych przepisami odrębnymi dot. ochrony zabytków.

Zagrożenie środowiska archeologicznego

W zasadzie każdy proces inwestycyjny z ingerencją w grunt stanowi zagrożenie dla stanowisk archeologicznych. Dotyczy to zarówno działań inwestycyjnych i gospodarki rolnej, zwłaszcza z użyciem głębokiej orki. Inaczej wygląda sytuacja na obszarach zalesionych, gdzie prowadzona prawidłowo gospodarka leśna nie wpływa tak niszcząco na zachowanie stanowisk archeologicznych. Proces rozwoju jest zjawiskiem pozytywnym i nie można go zatrzymać. Można jednak prowadzić go z poszanowaniem zasad ochrony dziedzictwa, także archeologicznego. Dlatego przy każdej inwestycji (wymagającej wypisu z mpzp czy tożsamej w

skutkach - decyzji WZ), określane są zasady ochrony i funkcjonowania w przypadku odnalezienia pozostałości działalności człowieka lub elementy, które mogą takimi się wydawać). Zagrożeniem rzeczywistym i prawdziwie niszczącym stanowiska archeologiczne jest plaga poszukiwaczy skarbów (nie chodzi oczywiście o poszukiwaczy na plażach), którzy z wykrywaczami do metali próbują pozyskać metalowe ciekawostki historii w miejscach określonych jako stanowiska archeologiczne (nawet gdy stanowiska pochodzą z epoki kamiennej), niszcząc w ten sposób bezpowrotnie strukturę stanowiska i okradając jednocześnie Skarb Państwa. Należy przypomnieć pozyskiwaczom metali, iż używanie wykrywacza na stanowisku archeologicznym lub na wolnym wybiegu w miejscu gdzie takie stanowiska mogą się znajdować, wymaga imiennego pozwolenia WKZ. W przeciwnym wypadku poszukiwania z wykrywaczem metali na stanowisku archeologicznym lub w jego pobliżu jest przestępstwem określonym w przepisach kk.

Stanowiska archeologiczne posiadające karty WKZ zostały objęte gminną ewidencją zabytków, ponad to objęte są strefami ochrony konserwatorskiej. Obejmuje to szczególnie:

- stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków
- zewidencjonowane stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- pradziejowe, średniowieczne i nowożytne nawarstwienia kulturowe w strefach ochrony zabytkowych układów urbanistycznych, ruralistycznych oraz w obrębie zabytków architektury, cmentarzy i zabytkowej zieleni na terenie gminy.

Z uwagi na prawdopodobieństwo odkrycia innych stanowisk archeologicznych nie ujętych w dotychczasowym wykazie władze gminy będą prowadziły akcję informacyjną dla inwestorów i wykonawców robót ziemnych i melioracyjnych w celu uwrażliwienia ich na ewentualne znaleziska mające cechy przedmiotów zabytkowych.

Analiza szans i zagrożeń

Analiza uwarunkowań wynikających z relacji gospodarczych, społecznych i stanu zagospodarowania przestrzennego pozwoliła na identyfikację najistotniejszych zagadnień, stanowiących podstawy do formułowania koncepcji rozwoju przestrzennego gminy. Elementy analizy SWOT w odniesieniu do rozwoju turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

Analiza SWOT²⁴

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ☐ Atrakcyjny krajobraz kulturowy w postaci układu urbanistycznego i zabudowy oraz otoczenia przyrodniczego z dominacją dwóch rzek i morza. ☐ Dobre rozpoznanie dziejów miasta i zasobu zabytkowego – brak znaczących zniszczeń wojennych i powojennych. ☐ Atrakcyjne historyczne przestrzenie publiczne. ☐ Średniowieczny zamek ze zlokalizowanym w nim muzeum o bogatej kolekcji. ☐ Utrzymane w dobrym stanie z bogatym wyposażeniem obiekty sakralne i ich otoczenie. ☐ Dobre warunki krajobrazowe i klimatyczne dla rozwoju turystyki, wypoczynku oraz rekreacji w tym morskiej. ☐ Działalność władz miejskich i organizacji pozarządowych w popularyzacji historii miasta – wizerunek miasta w oparciu o legendę i historię Króla Eryka. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Stan niektórych nieruchomości w mieście, zaniedbane podwórka i ogrody. ☐ Brak środków na badania (archeologiczne, architektoniczne, archiwalne) stanowiące podstawę dla właściwej polityki inwestycyjnej. ☐ Niewystarczające środki finansowe w budżecie gminnym na remonty i konserwację zabytków w posiadaniu i współposiadaniu miasta. ☐ Niestabilna sytuacja gospodarcza właścicieli usług turystycznych, krótki sezon turystyki nadmorskiej. ☐ Zmniejszanie się rynku usług handlowych i wypieranie ich przez przedsiębiorstwa sieciowe. ☐ Brak działalności lokali gastronomicznych na rynku po godzinie 19h. ☐ Spory o historię i jej przebieg, w tym różne rozumienie ciągłości kulturowej.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ☐ Pozyskiwanie wsparcia finansowego z różnych źródeł: międzynarodowych, państwowych, regionalnych, gminnych, na prace remontowo-konserwatorskie zabytków. ☐ Zwiększenie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na prace remontowo-konserwatorskie obiektów i terenów zabytkowych. ☐ Wzrost zainteresowania turystyką i wypoczynkiem nad i na morzu w powiązaniu z dziedzictwem kulturowym. ☐ Korzystanie z doświadczeń międzynarodowych, rozszerzenie współpracy międzyregionalnej w zakresie promocji dziedzictwa kulturowego. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Niestabilna polityka państwowa i regionalna, częste zmiany prawa w tym dominacja przepisów podatkowych i kodeksu cywilnego nad racjonalnym gospodarowaniem przestrzenią publiczną. ☐ Duża konkurencja inwestycji nowych i znacznie wyeksploatowanej. ☐ Spadek popytu na budynki mieszkalne nie związane z usługami turystycznymi. ☐ Opłacalność zakupu małych budynków w celu ich rozbiórki i budowy nowych o zwiększonej kubaturze.

²⁴ Program opieki nad zabytkami Gminy Miasto Darłowo 2016-2020

6. Założenia programowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Darłowo na lata 2023-2026 ma służyć ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy stanu zachowania najważniejszych zabytków z terenu gminy Darłowo i w dalszej części, wskazania możliwych działań do podjęcia w okresie objętym programem.

Analiza ogólna¹⁹

Opisany powyżej stan zachowania zabytków z terenu gminy wskazuje jednocześnie możliwe tereny interwencji w tej dziedzinie. Należy jednak pamiętać, że gmina bezpośrednio może interweniować tam, gdzie jest właścicielem zabytków. W pozostałym przypadkach może stosować tylko system zachęt, promocji czy działań edukacyjnych pośrednio wpływając na wzrost świadomości dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako dobra lokalnego (również wspólnego). Ważnym instrumentem oddziaływania na przestrzeń zabytkową jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który jest prawem miejscowym. Gmina może określić w nim strefy ochrony konserwatorskiej (w porozumieniu z WKZ), zakres ochrony i inne parametry związane z utrzymaniem i odtworzeniem obiektów zabytkowych.

W związku z tym działanie gminy będzie wielokierunkowe, w ramach kompetencji i możliwości jst. Główne założenia programu to:

- pozyskiwanie finansowania zewnętrznego i racjonalne wykorzystanie środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych,
- wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – stymulowanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów o podstawowym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Darłowo,
- podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w mieście i okolicy, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy terenu,

- poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji (np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków),
- włączenie kultury i dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów prorozwojowych, stosownie do oczekiwań mieszkańców gminy poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym Gminy Miasto Darłowo.

Wspomnieć należy, że Gmina Miasto Darłowo posiada potencjał turystyczny, który można wykorzystać do promocji gminy. Uzupełnieniem wymienionych głównych zasad ochrony prawnej obiektów i obszarów zabytkowych jest upowszechnianie informacji o wartościach historycznych, krajobrazowych i kulturowych tychże obiektów. Działanie to przyczyni się do zwiększenia społecznej roli w procesie ochrony zabytków, tak bardzo istotne w przypadku małych, lokalnych społeczności.

Edukacyjny aspekt w procesie ochrony zabytków może być realizowany poprzez m.in.:

- włączenie najbardziej atrakcyjnych obiektów zabytkowych w trasy turystyczne, ścieżki i trasy edukacyjne, za pomocą oznakowania turystycznego obszaru (drogowskazy, tablice informacyjne, mapy, przewodniki),
- uwzględnianie obiektów zabytkowych w treści map, przewodników, materiałów promocyjnych gminy,
- organizacja imprez kulturalnych, sportowych, turystyczno-rekreacyjnych.

Ochrona poszczególnych obiektów zabytkowych nierozzerwalnie wiąże się z ochroną wartości kulturowych krajobrazu i przestrzeni gminy. W związku z tym w zagospodarowaniu terenów obowiązują następujące zasady:

- zachowania i utrzymania terenów otwartej przestrzeni krajobrazu,
- zachowania harmonijnego krajobrazu w aspekcie widoczności z perspektywy ciągów komunikacyjnych oraz punktów widokowych,
- zachowania istniejących zadrzewień śródpolnych oraz ich uzupełnianie,

- zachowania i ekspozycji krzyży i pomników przydrożnych,
- zachowania przebiegu dróg krajobrazowych wraz z ich okazałymi obsadzeniami,
- ograniczania lokalizacji wolnostojących obiektów reklamowych poza obszarami zabudowanymi.

W zakresie działań zmierzających do ochrony i zachowania zabytkowej zabudowy na terenie Gminy Miasto Darłowo obowiązują lub wprowadzone zostaną następujące zasady:

- zachowania wartościowej zabudowy miejskiej, poprzez zapewnienie ich dobrego stanu technicznego i estetycznego, a także prowadzenie prac rewitalizacyjnych, remontowych i konserwatorskich (z uwzględnieniem, jeśli to możliwe, ich wykonania w zakresie całych elementów, np. cały dach, cała elewacja itd. celem zahamowania tendencji odtwarzania częściowego i niestyłowego),
- ograniczania zmian w bryle, detalach architektonicznych oraz rozmiarach obiektów,
- realizacja nowej zabudowy nawiązująca do zasad historycznej kompozycji zespołu charakteru zabudowy sąsiadującej,
- maksymalnego ograniczania lokalizacji wolnostojących nośników reklam w sąsiedztwie obiektów zabytkowych i w strefach ochrony konserwatorskiej, oraz reklam na obiektach zabytkowych lub ograniczenie ich do minimalnych rozmiarów.

W związku z powyższym poszczególne działania związane z ochroną zabytków i promocją gminy można ująć według poniższych priorytetów, które będą realizowane przez okres następnych 4 lat.

Priorytety i założenia programu (ogólnie)

Priorytet I: ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM GMINY	
kierunki działań	zadania
<p>Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację, zabytków będących własnością gminy, - prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy, - opracowanie warunków i zasad sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych urzędzeń reklamowych oraz ogrodzeń - wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach; - wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, skansenów itp.
Priorytet II: OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	
kierunki działań	zadania
<p>Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego gminy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy, - egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w dokumentach programowych odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), - walka z samowolami budowlanymi na obszarach objętych ochroną konserwatorską.
Priorytet III: PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	
kierunki działań	zadania
<p>Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej urzędu gminy, - wydawanie i wspieranie działań związanych z wydawaniem publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, - włączanie do szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych) obiektów zabytkowych.

	...
--	-----

**Planowane lub realizowane, ważniejsze zadania majątkowe z zakresu ochrony zabytków w okresie 2023-2026 w nawiązaniu do dokumentów programowych
Gminy Miasto Darłowo**

W Programie [...] opisano główne założenia działań w przestrzeni ochrony i promocji zabytków, **które są już i będą realizowane w ścisłym powiązaniu z uchwalonym już Programem Rewitalizacji dla Gminy Miasto Darłowo 2017 - 2023, który zawiera dokładny harmonogram i opis zadań.**

Obejmują one zarówno projekty społeczne jak i projekty „miękkie” które finansowane będą ze środków zewnętrznych oraz środków własnych gminy lub innych beneficjentów. Wymienione przedsięwzięcia rewitalizacyjne zostały poddane analizie pod względem oddziaływania oraz potencjału integracji z projektami społecznymi. W wyniku przeprowadzonych analiz wskazano przedsięwzięcia, które w najwyższym stopniu wpływają na realizację celów społecznych oraz umożliwiają integrację z innymi projektami, realizowanymi przez partnerów. Poprzez realizację przedsięwzięć, nadane zostaną nowe funkcje gospodarcze obszarów, a także turystyczne, co jest bardzo ważne w kontekście rozwoju Miasta. Z zachowaniem numerów projektów z Programu Rewitalizacji [...], w ramach Programu opieki nad zabytkami realizowane są (i będą kontynuowane) następujące projekty inwestycyjne (wydatki majątkowe) :

- 1. PARK ERYKA MIEJSCEM ATRAKCYJNYM TURYSTYCZNIE ORAZ WAŻNYM PUNKTEM INTEGRACJI SPOŁECZNEJ**

- 2. REWITALIZACJA OBSZARU STAREGO MIASTA JAKO MIEJSCA O WYSOKIM POTENCJALE TURYSTYCZNYM I MIESZKALNYM**

3. MIEJSCA KULTURY DARŁOWA WAŻNYMI OBIEKTAMI SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO MIESZKAŃCÓW

4. PRZYWRÓCENIE HISTORYCZNYCH FUNKCJI OBSZARU TARGOWEGO ORAZ ŚRÓDMIEJSKIEGO

Projekty rewitalizacyjne i przedsięwzięcia wskazane w Programie opieki nad zabytkami dopełniają się tematycznie, sprawiając, że program rewitalizacji będzie oddziaływał również na obszar historycznej zabudowy miasta we wszystkich niezbędnych aspektach (społecznym, gospodarczym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym, środowiskowym.).

Program sporządzany jest na 4 lata i nie zawsze zakłada konkretne kwoty na określone przedsięwzięcia, ponieważ realizacja planowanych zadań uzależniona będzie od możliwości pozyskania środków finansowych własnych lub zewnętrznych w latach 2023-2026. Pamiętać należy także, że budżet gminy wprowadzany jest uchwałą Rady Miast na okres 1 roku (i w ten sam sposób może być zmieniony w trakcie roku budżetowego) tylko na okres 1 roku. Oznacza to, że wszelkie działania inwestycyjne, które mają być realizowane przez gminę, muszą się znaleźć w budżecie w danym roku. Ta informacja nie zawsze jest czytelna dla instytucji pozagminnych. Zatem trudno jest zakładać w dokumentach intencyjnych, jakim jest również program opieki nad zabytkami, że gmina może zagwarantować budżetowo realizację przedsięwzięć dłuższych, niż 2 lata (nie wspominając już o 4 latach trwania programu). Dlatego w Programie [...] nie wymyślano nowych przedsięwzięć, poza te, które już były przedmiotem licznych analiz a dotyczą przestrzeni historycznych miasta, czyli zadań Programu Rewitalizacji [...] Miasta Darłowa, dla których przygotowywane jest finansowanie, i które są już realizowane.

Gmina na bieżąco wykonuje prace remontowe, będą one dotyczyły również obiektów zabytkowych wymienionych powyżej, gdzie gmina Darłowo jest właścicielem - bez wskazywania konkretnej perspektywy czasowej (okres realizacji 4 lata). Poza działaniami konserwatorskimi czy adaptacyjnymi obiektów zabytkowych, planowany jest szeroki zakres działań promocyjnych i edukacyjnych. Realizacja działań programowych skoncentrowana będzie na wykonywaniu zadań ujętych w ramach priorytetów i na rzetelnym wypełnianiu wskazań zawartych w ustawie o zagospodarowaniu przestrzennym [...], ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami [...], ustawie prawo budowlane [...], ustawie o gospodarowaniu nieruchomościami [...] itp., dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego. Władze Gminy

posiadają świadomość dziedzictwa kulturowego znajdującego się na ich terenie i efekty tego widać w mieście. Wskazać należy także, że obiekty nieruchome ujęte w GEZ tylko częściowo posiadają karty konserwatorskie WKZ, na podstawie których wykonuje się karty GEZ. Oznacza to, że duża część kart GEZ zostało wykonanych dodatkowo jako inicjatywa gminy. Głównym zatem celem Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Darłowo na lata 2023-2026 będzie zachowanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika sprzyjającego rozwojowi turystycznemu gminy i budowaniu jedności wielokulturowej gminy. Efektywność tych działań uzależniona będzie w dużej mierze od współpracy z mieszkańcami i instytucjami oraz możliwości pozyskania środków zewnętrznych.

8. Instrumentarium realizacji opieki nad zabytkami

8.1. Instrumenty prawne

W ramach instrumentów prawnych, którymi dysponuje gmina w dziedzinie ochrony zabytków, wskazać można najważniejsze z nich: uchwalanie planów zagospodarowania i ich zmiana, ustalanie stref ochrony konserwatorskiej, wydawanie decyzji administracyjnych.

Zgodnie z Ustawą o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku²⁵ do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W odniesieniu do problemów szeroko pojętej ochrony zabytków zadania te obejmują zagadnienia (art. 7):

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- edukacji publicznej;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;
- współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Kompetencje Burmistrza:

- wydawanie zezwoleń na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości na wniosek posiadacza nieruchomości (art. 83 ustawy o ochronie przyrody) z wyjątkiem nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków;
- wydawanie decyzji w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego (art. 51 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);

²⁵Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku [...]

- prowadzenie rejestru wydanych decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu powiatowym i gminnym (art. 57 ust. 2 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- wydawanie decyzji o warunkach zabudowy (art. 60 ust. 1 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- przygotowanie sprawozdania z realizacji założeń Programu opieki nad zabytkami co 2 lata.

8.2. Instrumenty finansowe

Gmina może współfinansować wybrane prace konserwatorskie, remontowe i archeologiczne, udzielając dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich. W ramach pomocy merytorycznej gmina może także pomagać w wykorzystaniu programów UE przeznaczonych na zabytki w formie dofinansowań dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.

8.3. Instrumenty społeczne

W ramach działań o charakterze społecznym, gmina prowadzi działania edukacyjne, promocyjne i współpracę z organizacjami społecznymi. Edukacja i informacja są ze sobą ściśle powiązane, ponieważ dobra i właściwa informacja wzmacnia efekt edukacji. Działające w gminie szkoły pełnią istotną rolę w edukacji młodzieży.

Do realizacji programu powołany zostanie zespół spośród pracowników Urzędu Miejskiego w Pniewach. Realizacja Gminnego programu opieki nad zabytkami podlegać będzie ocenie Rady Miejskiej. Burmistrz ma obowiązek sporządzenia co 2 lata sprawozdania z wykonania Programu [...] i przedstawienia go Radzie Miasta.

9. Zasady oceny realizacji programu

Zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji Programu opieki nad zabytkami spoczywa

na burmistrzu, który sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawia je Radzie Miejskiej.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami i realizacja

Program ochrony zabytków Gminy Darłowo określa pewne kierunki i cele w zakresie ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy. Obowiązek dbania o zabytki spoczywa na właścicielach lub użytkownikach obiektów zabytkowych.

Głównymi źródłami finansowania **Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami**, tj. projektów związanych z zabytkami oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa są:

1. środki z funduszy europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym,
2. środki z funduszy europejskich – Regionalnego Programu Operacyjnego, dystrybuowane na poziomie województwa,
3. środki z europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej, itd.,
4. środki finansowe z budżetu państwa, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych,
5. środki wojewódzkie (dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd województwa; dotacje dla innych jednostek samorządu terytorialnego; dotacje, granty, nagrody dla innych podmiotów).

Ponadto finansowanie zadań służących realizacji Programu może odbywać się z wykorzystaniem:

- dochodów własnych instytucji kultury,
- środków własnych jednostek samorządu terytorialnego (gmina, powiat),
- środków prywatnych (np.: osób fizycznych, fundacji, stowarzyszeń, ...).

Przykładowe źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w ujęciu ogólnym (przykładowe)²⁶

Źródło finansowania		Przedmiot finansowania
Budżet państwa	Wojewódzki Konserwator Zabytków(środki finansowe z budżetu państwa z części, której dysponentem jest wojewoda)	<ul style="list-style-type: none"> • Prace konserwatorskie i remontowe zabytkowych obiektów na terenie województwa posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym: <ul style="list-style-type: none"> - zabytki ruchome i nieruchome; ratownicze badania archeologiczne; dokumentacja konserwatorska, ewidencyjna i archeologiczna
	Ministerstwo Kultury I Dziedzictwa Narodowego	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego; konserwacja i zabezpieczenie obiektów muzealnych oraz konserwacja i rewaloryzacja zabytków, ochrona dziedzictwa kultury ludowej (Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – w ramach programu „Dziedzictwo Kulturowe”, priorytet 1. „Ochrona zabytków”, priorytet 2. „Rozwój instytucji muzealnych” oraz priorytet 5. „Ochrona dziedzictwa kultury ludowej”) • Inwestycje w infrastrukturę kultury (Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – w ramach programu „Rozwój infrastruktury kultury”) Zachowanie, waloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego w ramach Mecenatu Państwa • Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami (dotacje celowe przeznaczone na finansowanie lub dofinansowanie zadań z zakresu administracji rządowej i innych zadań oraz na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych jednostkom należącym i nie należącym do sektora finansów publicznych). Dotacje podmiotowe dla narodowych instytucji

²⁶ Szczegóły poszczególnych programów dostępne w instytucjach wdrażających dany program.

	<p>Ministerstwo Środowiska</p> <p>– państwowe jednostki budżetowe – Parki Narodowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie Parków Narodowych wraz z muzeami przyrodniczym • Wydatki na ochronę krajobrazu kulturowego
<p>Jednostki samorządu terytorialnego</p> <p>(gminy i powiaty)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona i konserwacja zabytków (wydatki gmin, wydatki powiatów) • Dotacje na działalność bieżącą i inwestycyjną dla instytucji kultury, w tym muzeów 	
<p>Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej</p>	<p>W zależności od programu</p>	
<p>Programy wspólnotowe</p>	<p>W zależności od programu</p>	
<p>Fundusz Rolny</p>	<p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata</p> <ul style="list-style-type: none"> • Priorytet 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej; <p>Działanie 3.4 Odnowa i rozwój wsi;</p> <p>W ramach działania wspierane będą projekty z zakresu m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów (pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury) - budowy, remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych; - zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne; - odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci; - kultywowania tradycji społeczności lokalnej 	

	<p>oraz tradycyjnych zawodów.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Priorytet 4. Leader; <p>Działanie 4.1 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju;</p> <p>W ramach działania wspierane będą projekty z zakresu m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - promocji i rozwoju lokalnej aktywności, w tym promocji lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej, z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz przyrodniczego; - renowacja zabezpieczenia i oznakowania przydrożnych kapliczek, pomników przyrody, odkrywek geologicznych i innych miejsc i budowli charakterystycznych dla danej miejscowości i istotnych dla realizacji LSR wraz z uporządkowaniem terenu wokół tych miejsc; - odnawiania elewacji i dachów prywatnych budynków, ogrodzeń oraz innych obiektów charakterystycznych dla budownictwa danego regionu; - zakupu strojów, eksponatów i innego wyposażenia dla zespołów artystycznych, zespołów folklorystycznych oraz innych grup i zespołów kultywujących miejscowe tradycje i zwyczaje; - inwestycji służących utrzymaniu i kultywowaniu tradycyjnych zawodów i rzemiosła oraz inwestycji służących wspieraniu twórczości lokalnej lub ludowej.
Jednostki administracyjne Kościołów i związków Wyznaniowych	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów kościelnych i związków wyznaniowych
Polskie Towarzystwo Turystyczno- Krajoznawcze	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów PTTK • Inne wydatki (utrzymanie szlaków)

11. Główne opracowania wykorzystane do przygotowania programu:

- Krajowy Program Opieki nad Zabytkami
- Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego
- Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Darłowo na lata 2017 - 2023
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami 2021-2024**
- **Polityka Kulturalna Województwa Zachodniopomorskiego**
- **Polityka samorządu województwa zachodniopomorskiego w sektorze turystyki z 2016 r.**
- **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Darłowa**
- **Plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Darłowo**
- **Artykuły i opracowania naukowe dotyczące Darłowa - różne.**
- **Program opieki nad zabytkami Gminy Miasto Darłowo 2016-2020**

